

Univerzita Pardubice

Filozofická fakulta

Dějiny evangelického sboru Klášter nad Dědinou (1782-1939)

Veronika Dimlová

Bakalářská práce

2013

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Veronika Dimlová
Osobní číslo: H10098
Studijní program: B7105 Historické vědy
Studijní obory: Historie (dvouoborové)
Ochrana hmotných památek (dvouoborové)
Název tématu: Dějiny evangelického sboru Klášter nad Dědinou
Zadávací katedra: Ústav historických věd

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce bude věnována dějinnému vývoji tolerančního evangelického sboru v Klášteře nad Dědinou. Při výzkumu budou využity prameny z archivu sboru, z ústředního archivu ČCE a evangelická periodika. Cílem práce bude postihnout okolnosti vzniku sboru, jeho vývoje v 19. století a současné perspektivy vývoje sboru. Část práce bude věnována vzniku a architektonické podobě sborového kostela.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

Evangelíci v rané toleranční době v Čechách a na Moravě. Sv. 1- 8. Praha, 1995.
MELMUKOVÁ, Eva. Patent zvaný toleranční. Praha, 1999. MEDEK, Zdeněk.
Na slunce a do mrazu: první čas josefinské náboženské tolerance v Čechách a na Moravě. Praha, 1982. HREJSA, Ferdinand. Dějiny české evangelické církve v Praze a ve středních Čechách v posledních 250 letech. Praha, 1927. NEŠPOR, Zdeněk, R. (ed.): Čeští nekatolíci v 18.století: mezi pronásledováním a náboženskou tolerancí. Ústí nad Labem, 2007. NEŠPOR, Zdeněk R. ?
ALTOVÁ, Blanka. Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska. Praha, 2009. NEŠPOR, Zdeněk R.
Století evangelických časopisů 1849 ? 1948: časopisy v dějinách ?lidových? protestantských církví v Čechách a na Moravě. Praha, 2010. NEŠPOR, Zdeněk R. Náboženství na prahu nové doby: česká lidová zbožnost 18. a 19. století. Ústí nad Labem, 2006. NEŠPOR, Zdeněk R. ? KAISEROVÁ, Kristina (eds.). Variety české religiozity v?dlouhém? 19. století (1780-1918). Ústí nad Labem, 2010.
NEŠPOR, Zdeněk R. a kol. Náboženství v 19. století: nej církevnější století nebo období zrodu českého ateismu? Praha, 2010. JUST, Jiří ? NEŠPOR, Zdeněk R. ?
MATĚJKA, Ondřej et al.. Lutheráni v českých zemích v proměnách staletí. Praha, 2009. NEŠPOR, Zdeněk R. Víra bez církve?: Východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století. Ústí nad Labem, 2004

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Hana Stoklasová

Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2011

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2013

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

 Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
532 10 Pardubice, Studentská 84

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2012

Prohlášení

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 24. 6. 2013

Veronika Dimlová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat všem, kteří mi pomáhali a podporovali při psaní bakalářské práce a nejen při ní. Zvláštní poděkování patří panu Jonatánu Hudci, faráři českobratrské církve evangelické v Klášteře nad Dědinou, za jeho ochotu a poskytnutí všech archivních pramenů a materiálů, které byly velmi přínosné pro moji práci. Poslední a největší dík patří paní Mgr. Haně Stoklasové za odborné vedení bakalářské práce a za její cenné rady, připomínky a především za její čas.

Veronika Dimlová

Abstrakt

Tato práce obsahuje jak teoretickou tak i praktickou část zaměřenou na vývoj ČCE sboru Klášter nad Dědinou. Teoretická část mapuje náboženskou situaci od vypuknutí husitských válek a dále sleduje rozdělující se roviny katolického a evangelického náboženství a dochází finálně k roku vydání tolerančního patentu. V praktické části se práce věnuje každodennímu životu sboru a okrajově i statistickým a finančním problémům, se kterými se sbor potýkal. Poslední část bakalářské práce je zaměřena na vývoj evangelické architektury.

Klíčová slova: Klášter nad Dědinou, Toleranční patent, evangelictví, evangelická architektura

Abstrakt

Die sich an die Entwicklung des Chores der EKBB (der Evangelischen Kirche der Böhmischen Brüder) in Klášter nad Dědinou orientierende Arbeit beinhaltet sowohl den theoretischen als auch den praktischen Teil. Der theoretische Teil erkundet die religiöse Situation seit dem Ausbruch der Hussitenkriege und folgt weiter den sich teilenden Ebenen der katholischen und evangelischen Religion und zum Schluss kommt es zum Jahr der Herausgabe des Toleranzpatentes. In dem praktischen Teil beschäftigt sich die Arbeit mit dem alltäglichen Leben des Chores und am Rand auch mit den statistischen und finanziellen Problemen, mit denen der Chor zu kämpfen hatte. Der letzte Teil der Bachelorarbeit befasst sich mit der Entwicklung der evangelischen Architektur.

Schlüsselworte: Klášter nad Dědinou, Toleranzpatent, Evangelismus, evangelische Architektur.

Der Titel

Die Geschichte des evangelischen Chors in Klášter nad Dědinou (1782-1939)

Obsah

Úvod	8
1. Dějiny evangelické církve od Husitství až po vydání Tolerančního patentu	11
1.1 Doba husitská v Českých zemích.....	11
1.2 Nástup Jagellonské dynastie na český trůn	14
1.3 Nástup Habsburské dynastie na český trůn.....	16
2. Vývoj evangelictví v Klášteře nad Dědinou do roku 1782.....	22
2.1 Dějiny obce Klášter nad Dědinou	22
3. Dějiny evangelického sboru Klášter nad Dědinou 1782-1939.....	25
3.1 Vydání Tolerančního patentu a změny s tím spojené	25
3.2 Dějiny sboru do konce 18. století.....	28
3.3 Dějiny sboru v 1. polovině 19. století	30
3.4 Dějiny sboru ve 2. polovině 19. století.	32
3.5 Dějiny sboru do 1. světové války	41
3.6 1. světová válka v Klášteře nad Dědinou	42
3.7 Klášterský sbor v letech 1918 - 1929	43
3.8 Sbor ve 30. letech 20. století.....	45
3.9 Období druhé republiky a vznik Protektorátu Čech a Moravy.	46
3.10 Dějiny Klášterského sboru v letech 1938-1939.	48
4. Evangelická architektura	50
4.1 Stavební vývoj po vydání Tolerančního patentu.....	50
4.2 Stavební vývoj po polovině 19. století.....	53
4.3 Stavební vývoj evangelické architektury na počátku 20. století.	56
4.4 Stavební vývoj chrámu v Klášteře nad Dědinou.....	57
Závěr	59
Seznam použitých pramenů a literatury.....	61
Seznam obrazových příloh	64
Resume	69

Úvod

Téma bakalářské práce jsem si vybrala z několika důvodů, které zde v krátkosti uvedu. Dějiny evangelické církve od nepaměti přitahovaly pozornost, před rokem 1989 nebylo téma vzniku a vývoje evangelických církví příliš zkoumáno, dnes se jeho výzkum znovu dostává do popředí. Je třeba více prozkoumávat počátky vzniku evangelických sborů v Čechách a na Moravě. Jejich detailním studiem snad jednou budeme moci přispět k celkovému obrazu evangelické církve od vydání tolerančního patentu až doposud. Dalším důvodem mého výběru je samotný ČCE sbor Klášter nad Dědinou, který vznikl na tehdejší opočenském panství jako první a jeho činnost trvá až dodnes. Přestál všechny počáteční těžkosti i boj za úplné zrovnoprávnění evangelíků a dál se vyvíjel stejně tak jako jeho mateřská církev. Některé jeho dřívější filiální sbory či kazatelské stanice se staly v průběhu let samostatnými sbory Českobratrské církve evangelické, ale ani to toleranční sbor v Klášteře nad Dědinou neodstavilo na „druhou kolej“.

Když se pokusíme shrnout vědecké bádání o toleranci a evangelictví v Čechách a na Moravě, dojdeme zřejmě do poloviny 19. století, kdy začaly být hlasy evangelíků velmi zřetelné a o samotnou problematiku začíná být zvýšený zájem, a to především z řad vlastních historiků. Nejvýznamnějším představitelem evangelické historiografie je **Ferdinand Hrejsa**, který napsal zásadní monografie zabývající se nekatolictvím a evangelictvím (např. *Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny; Česká reformace*). Posledně jmenovanou monografií *Česká reformace* jsem bezesbytku využila ve své práci při stručném přehledu vývoje nekatolictví a evangelictví v Čechách a na Moravě. Další zásadní kapitolou evangelických církví je jejich školství, které vcelku zmapoval **Emanuel Havelka** ve své knize *Protestantské školství v Čechách a na Moravě*. Další ucelenou monografií je kniha od **Jana Zdeňka Medka**, který byl sám evangelík - *Na slunce a do mrazu: první čas josefínské náboženské tolerance v Čechách a na Moravě*. Tuto knihu ovšem musíme podrobit věcné kritice a některé její pasáže konfrontovat s modernějšími pracemi a trendy v bádání.

Ze současných historiků a badatelů, kteří se zaměřují na dobu toleranční, je potřeba zmínit **Evu Melmukovou-Šašecí**, která se věnuje období raně tolerančnímu a její kniha *Patent zvaný toleranční* je velmi kvalitní monografií k tématu, kterou jsem taktéž hojně využila ve své práci a byla mi velkým přínosem. Eva Melmuková-Šašecí se taktéž spolupodílela na vydání několika autorských prací, které se taktéž zaměřovaly na raně toleranční dobu v Čechách a na Moravě. Jmenovitě *Evangelíci v raně toleranční době*

v *Čechách a na Moravě 1-8; Příhlášky k evangelickým církvím na základě povolení tolerančním patentem v letech 1781 -1782, země Čechy, kraj 15 Hradec Králové, 1. vydání, Telč 2004* a mnoho dalších studií. Značná část těchto knih byla nejprve hrazena a vydávána samotnou Českobratrskou církví evangelickou a od roku 2004 tuto činnost převzala historická společnost VERITAS. Ta mnohé publikace přímo vydává a některé doporučuje. Velkou výhodou pro badatele je obsáhlá bibliografie vzešlá z její iniciativy, která mapuje, nejdůležitější monografie, sborníky, studie atd. vydané k dějinám Českobratrské církve evangelické a její seznam se neustále obnovuje. Z řad nejmladších badatelů v rámci evangelické církve je nutné zmínit **Zdeňka R. Nešpora**, který na téma evangelictví a toleranční doby v současné době hojně publikuje. Několik jeho monografií jsem využila i ve své práci. Jedna ze stěžejních prací, kterou jsem využila, je *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*, považuji ji za jedinou monografii, která uceleně shrnuje data k dějinám sboru a evangelické architektury, i přes drobné nedostatky.

Dějiny samotného ČCE sboru Klášter nad Dědinou se nezabýval odborně žádný badatel. Je tu spíše snaha samotných farářů postihnout celou historii svého sboru, ale jen z hlediska zájmu o dané téma. Jedinou ucelenou historii ČCE sboru Kláštera nad Dědinou sepsal Jiří Matějka, který svou práci bohužel nevydal tiskem a tak zůstalo jen u pár tiskopisů.

Ve své práci se tedy budu zabývat teoretickou rovinou vzniku evangelické církve, tak i její praktickou stránkou, kterou má zobrazovat výše zmíněný sbor. Na dějinách tohoto sboru lze jasně ukázat, s jakými reálnými problémy se zpočátku evangelíci u nás museli vyrovnat, jaké každodenní problémy evangelickou církev sužovaly. Lze také dobře pozorovat i myšlenkové proudy, které tuto církev zasáhly.

Prameny, které se vztahují k ČCE sboru Klášter nad Dědinou, můžeme nalézt ve Státním okresním archivu v Rychnově nad Kněžnou. Zde nalezneme spíše jen kusé informace, které se především váží k starším dějinám Kláštera nad Dědinou. Ty nejdůležitější archivní prameny se nacházejí na samotné faře v Klášteře nad Dědinou, kde jsou archivovány dodnes. Všechny prameny, které jsem ke své práci využila, byly psány většinou v českém jazyku a jen ojediněle v němčině. Stav zachování pramenů není jednotný. Především u starších pramenů, které se vztahují k založení sboru a jeho prvním letům, jsou evidentní známky poškození a některé prameny zcela chybí.

Bakalářská práce by měla být členěna do tří samostatných kapitol a každá kapitola by měla obsahovat ještě několik podkapitol. V první části práce bych se chtěla věnovat obecnému vývoji evangelické církve v českých zemích, a to od počátku husitských válek. V druhé části bych se chtěla věnovat samotnému výzkumu a interpretaci dějin sboru ČCE Kláštera nad Dědinou. Poslední částí by měla být kapitola o evangelické architektuře a jejím vývoji od vydání tolerančního patentu.

Bakalářská práce si bude klást za cíl být kvalitním, i když jen malým, přínosem k dějinám evangelictví v českých zemích. Ráda bych na této práci ukázala každodennost evangelických sborů a jejich problémy, které často nesouvisejí s hledáním víry a kázáním slova Božího. Práce by si měla odpovědět na otázky, zda je vybraný sbor výjimečný a pokud ano, tak v čem? V kapitole o architektuře by si práce měla odpovědět především na jednu zásadní otázku, existuje „evangelická architektura“ jako samostatný sloh?

1. Dějiny evangelické církve od husitství až po vydání tolerančního patentu

Dějiny křesťanské církve trvají už něco přes 2000 let a posledních 500 let se odehrávají v několika rovinách. Přelomovým rokem se stal rok 1517, kdy poprvé Martin Luther vystoupil proti tehdejší církvi. Tímto krokem se odstartovala lavina vzniku nových náboženských směrů, které dnes souhrnně označujeme jako evangelické. Podívejme se pozorně na dějinný vývoj evangelických náboženství v rámci českých zemí.

1.1 Doba husitská v českých zemích

Ve 14. století se učení katolické církve dostávalo do stále většího rozporu s Písmem a prvotní církví.¹ Vznikající kritika tedy musela vzejít z jejich vlastních řad. Tato kritika znamenala buď úplný, nebo částečný rozchod s dogmaty církve a začala se tedy stávat kacířstvím. Většina kacířských hnutí srovnávala prvotní církev se soudobou církví a její praxí. Největší omyl soudobé církve spatřovala ve světském panování církve.

V českých zemích tuto reformu začala provádět skupina univerzitních mistrů v čele s Janem Husem, který byl ovlivněn myšlenkami Johna Wycliffa.² Po smrti Jana Husa začaly v českých zemích vznikat mnohé nábožensko-politické proudy. Mezi nimi vynikly především dva směry a to směr mírně pokrokový neboli utrakvisté a směr pokrokový neboli táborité.³ Strana druhá, usilující o nápravu církve, byla zastoupena zemany, měšťany a z části i v Praze, ale především v obyčejném lidu. Své středisko měli od roku 1420 v Táboře, odtud také pochází jejich pojmenování. Od Jana Husa přijali nejen jeho učení, ale šli v něm mnohem dále. Především jim šlo o náboženský život podle prvotní církve. Chtěli věřit jen Kristu a jeho slovu, a proto odstraňovali vše, co bylo s tímto slovem v rozporu jako mešní řády, ornáty, latinu při bohoslužbách, sochy, obrazy svatých i kostelní nádheru.⁴ Ze svátků světili jenom neděli a uznávali jen dvě svátosti, křest a večeři Páně.⁵ Za to strana utrakvistů neměla snahu o

¹ Prvotní církev je období vývoje křesťanství od narození Krista po první Nicejský koncil v roce 325. Pro toto období jsou charakteristické spisy apoštolů Pavla a Jana. Také se o této době zmiňuje kniha Skutky apoštolů. Prvotní církev vznikala ze společenství apoštolů a učedníků kolem Ježíše.

² MIŠOVIČ, Ján. *Víra v dějinách zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. s.22. ISBN 80-85850-99-0.

³ HREJSA, Ferdinand. *Česká reformace*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1914, s.5.

⁴ Tamtéž, s. 6-7.

⁵ Tamtéž.

takovouto odluku od římsko-katolické církve jako táborité. I utrakvisté si vážili Písma a zákona božího a chtěli se co nejvíce přiblížit prvotní církvi, ale nikoliv jako Táborité odlukou od obecné církve, ale trvali na jednotě s církví obecnou a některé její nedostatky se měly postupně napravit.⁶ I přes rozpory mezi stranami tu byl pro ně společný nepřítel ohrožující všechny husity bez rozdílu. Tím byl císař Zikmund táhnoucí na kacířské Čechy. Obě strany musely najít společný základ, což se jim povedlo v tzv. čtyřech pražských artikulích.⁷

Artikule byly vyhlášeny v červenci roku 1420 veřejně třemi jazyky, které se zasazují o toto: *I. „aby slovo boží po království českém svobodně a bez překážky od křesťanských kněží bylo zvěstováno“; II. aby večeře Páně „pod oběma způsobou chleba a vína všem věrným křesťanům jimž hřích smrtelný nepřekáží svobodně byla podávána“; III. aby kněžím nad velikým zbožím tělesným „neřádné panování odňato a stanoveno bylo a aby podle evangelia nám příkladně živi byli a navedení byli k stavu Kristovu a apoštolskému“; IV. „aby všichni hříchové smrtelní a zvláště zjevní a jiní neřádné zákonu Božímu odporuční řádem a rozumně od těch jenž úřad k tomu mají, v každém stavu byli staveni a kaženi“.*

Husitské války postupně dostaly charakter svaté války, který ještě více umocňoval krutost těchto bojů. Střetly se zde dvě názorové tendence, které byly symbolizovány křížem na jedné straně a kalichem na straně druhé. Vzájemná tolerance ve věcech víry v této době a dlouho po ní vůbec neexistovala.⁸ Společný postup v této válce husitům zaručovala kompaktáta. Z bojů s císařem Zikmundem a křižáky vyšli husité jako vítězi. Císař i papež pochopili, že husity zbraněmi neporazí, proto byl roku 1431 svolán do Basileje církevní sněm, kam byli husité též pozváni.⁹ Následně na to v Chebu proběhla jednání delegátů basilejského koncilu a husitského zemského sněmu, jež otevřela cestu k míru. Tímto tzv. Chebským soudcem byla všemocná římskokatolická církev poprvé ve svých dějinách donucena pod tlakem rozhodných vítězství na válečném poli jednat s kacíři jako se sobě rovnými o všech sporných otázkách ve věcech víry.

Následný český sněm svolaný na rok 1435 do Prahy se podvolil k poslušenství koncilu i císaře Zikmunda jako českého krále na základě kompaktát, které sněm předpokládal, že je císař schválný a bude je dodržovat. Téhož roku byl tajně Jan Rokycana kněžími a pány zvolen arcibiskupem. Císař Zikmund slíbil, že se u koncilu i papeže přimluví, aby byl Rokycana

⁶ HREJSA, Ferdinand. *Česká reformace*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1914, s. 5.

⁷ Tamtéž, s. 8.

⁸ ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny země Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2000. s. 249. ISBN 80-718-5296-1.

⁹ HREJSA, Ferdinand. *Česká reformace*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1914. s. 10.

potvrzen i oficiálně, ale nikdy k tomu nedošlo. Císař Zikmund umírá roku 1437 na cestě do Uher v českém městě Znojmě. Po smrti císaře Zikmunda přijali katolíci a umírnění husité za svého krále Albrechta Habsburského, zetě císaře Zikmunda. Podmínkou pro přijetí Albrechta Habsburského jako krále českého byl požadavek na zachování basilejských kompaktát a přičinění o jejich potvrzení u arcibiskupa.¹⁰ Kdežto východočeští husité, tábortité a Rokycanovi stoupenci přijali za krále polského prince Kazimíra IV. Jagellonského. Nastalé boje mezi stranami ukončila náhlá smrt Albrechta Habsburského, který po sobě zanechal manželku s nenarozeným potomkem. Byl to chlapec, budoucí následník českého trůnu, Ladislav Pohrobek. Jelikož se kvůli nezletilosti nemohl ujmout vlády, byly ustanoveny tzv. landfrýdy.¹¹ Největší převahu v těchto landfrýdech měl landfrýd východočeský, jehož politickým vůdcem se stal Jiří z Poděbrad. Ten se roku 1458 ujal vlády jako český král. Českým stavům slíbil dodržovat všechna zemská práva a mezi nimi i kompaktáta, ale především se zavázal papeži přísahou, stejně jako jiná křesťanská knížata k poslušnosti a jednotě ve víře a k vyhlazení všech sekt v království českém.¹² Jiří z Poděbrad byl král dvojího lidu a po celou dobu své vlády musel mezi oběma stranami kličkovat. Až příliš úzkostně dodržoval basilejská kompaktáta, což vedlo k tvrdým postihům vůči nově se rozvíjející jednotě bratrské.

Po dobu let 1420-1452 existovaly vedle sebe dvě husitské církve. To přinášelo rozličné komplikace, které především škodily husitům. Husitské věroučné teze tedy existovaly ve dvojitě provedení.

U počátku jednoty bratrské stál Petr Chelčický. Jako jediný z husitských myslitelů ostře odmítl tělesný boj a nadále zůstal věrný ideálům duchovního zápasu.¹³ Byl to svobodný hospodář, který hospodařil ve vsi Chelčice u Vodňan. Působilo na něj jak učení Jana Husa, tak i učení Johna Wycliffa. Chelčický dospěl k vlastním samostatným názorům, zdůrazňuje zákon boží, Písmo a evangelium Kristovo, které pravému křesťanu stačí. Stejně jako tábortité zamítá římské učení o očistci, odpustcích, vzývání svatých, svátosti oltářní a mši. Domnívá se, že by bylo mnohem příhodnější křtít až dospělé. Přívrženci Chelčického se nazývali „Bratří chelčičtí“, nebyli moc početní, ale spisy samotného Chelčického vzbuzovaly

¹⁰ HREJSA, Ferdinand. *Česká reformace*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1914, s.13.

¹¹ Byl výraz označující dohodu správních celků v rámci země o míru. Účelem těchto dohod bylo omezení svémoci, ochrana veřejného pořádku, byly namířeny proti násilí, loupení a soukromým válkám. Také obsahovaly ujednání o potírání porušitelů zemského míru.

¹² HREJSA, Ferdinand. *Česká reformace*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1914, s.16

¹³ ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny země Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2000. s. 249. ISBN 80-718-5296-1.

pozornost ostatních.¹⁴ Tento jev se nejvíce projevil u posluchačů Rokycanových, kde působil zeman Řehoř, kterému Rokycana poskytl právě spisy Chelčického. Pod vlivem Chelčického učení se utvrdil, že římskokatolická církev je zkažená a pokud chce dojít spasení, musí se od ní úplně oddělit. Rokycana se s Řehořem myšlenkově rozešel a raději těmto „bratřím“ vymohl na statcích Jiřího z Poděbrad tichý „útulek“, aby tu mohli žít mezi sebou.¹⁵ Tito „bratři“ se zcela postavili na základ Písma a chtěli se řídit jen příkladem Krista, což bylo v odporu k ostatním podobojí, kteří chtěli a hlavně stáli o jednotu s římskokatolickou církví. Ze začátku byly mezi těmito dvěma skupinami jen malé odchylky, které se vyznačovaly pomíjením ornátů a zjednodušením bohoslužeb „bratřimi“. Povstal proti nim odpor a od roku 1460 je Jiří z Poděbrad nechal stíhat jako nežádoucí sektu, kterou nehodlal ve svém království trpět.¹⁶ Roku 1466 dal papež Pavel II. Jiřího z Poděbrad do klatby a prohlásil ho za sesazeného z českého trůnu. Jiří z Poděbrad se musel odvrátit od stíhání jednoty bratrské. Brzy na to „bratři“ našli ohlas pro svou evangelickou pobožnost mezi pány.¹⁷ Roku 1471 umřel husitský duchovní vůdce Jan Rokycana a o měsíc později i český král Jiří z Poděbrad. Skončil čas panování „husitského krále“ a české země se musely na dlouhou dobu vyrovnávat s cizími katolickými králi.

1.2 Nástup Jagellonské dynastie na český trůn

Po smrti Jiřího z Poděbrad jeho političtí přívrženci zvolili na český trůn Vladislava Jagellonského, který byl katolíkem. Ale vedlejší země Koruny české a většina českých katolíků v zemi uznávala za českého krále nadále Matyáše Korvína, který se roku 1469 nechal v Olomouci korunovat českým králem katolickými stavy. A tak v Čechách vniklo dvojvládí. Tento zapeklitý problém se vyřešil až během let 1478-1479 v Brně a Olomouci, kde spolu vedli jednání Matyáš Korvín a Vladislav Jagellonský. Došlo mezi nimi nakonec k dohodě, která byla značně nevýhodná pro Jagellonce. Matyáš Korvín si ponechal vládu na Moravě, v obojí Lužici a Slezsku a Vladislav Jagellonský vládl Čechám. Pokud by Vladislav Jagellonský zemřel dříve veškeré české království by připadlo Matyáši Korvínovi. Pokud by zemřel dříve, Matyáš Korvín, znamenalo by to pro Vladislava Jagellonského vyplacení 400 000 zlatých jeho legitimním nástupcům. Situace se vyřešila roku 1490, kdy zemřel

¹⁴ HREJSA, Ferdinand. *Česká reformace*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1914, s.19.

¹⁵ HREJSA, Ferdinand. *Česká reformace*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1914, s. 20.

¹⁶ Tamtéž, s. 21.

¹⁷ Tamtéž, s.22.

Matyáš Korvín bez platných legitimních následníků a Vladislav Jagellonský se tak ujal vlády nad celým českým královstvím a též získal i uherský trůn. Nastupující český král Vladislav Jagellonský slíbil zachovávat kompaktáta.¹⁸ Ale jako katolík samozřejmě mnohem více stranil straně katolické než straně podobojí. Během těchto let se snažili umírnění husité najít kompromis s Římem, ozývaly se ale hlasy ze strany rozhodnějších husitů na spojení s východní církví.¹⁹

Napětí mezi stranou katolickou a stranou podobojí stoupalo. Na sněmu v Kutné Hoře byla roku 1485 dojednána smlouva na 31 let, dle níž každý jedinec může v Čechách hledat spasení podle svého svědomí. V té době se v českých zemích vyvinula náboženská rovnoprávnost, která ovšem byla spíše rovnoprávností formální. Stavby podobojí stále neměly zastoupení v nejvyšších úřadech.²⁰ Roku 1512 byla smlouva z roku 1485 prodloužena na všechny časy. Rovnoprávnost se ale vůbec nevztahovala na bratří, kteří se i přesto za vlády Vladislava Jagellonského těšili značné přízni.

Vztah mezi kněžími podobojí a bratřími byl velmi napjatý, kněží podobojí je nazývali pikarty, jelikož se neklaněli svátosti oltářní a roku 1480 se k nim připojili i někteří Valdenští. Roku 1508 proti nim byl nakonec vydán mandát, který platil na statcích korunních a v královských městech. Tento mandát vyšel na popud Albrechta z Kolovrat a Petra z Rožmberka. Vydal jej král Vladislav Jagellonský přes odpor mírných i rozhodnějších husitů.²¹ „*Tímto mandátem svatojakubským byly zakázány schůzky pikartů a bylo přikázáno, aby jich spisy byly pobrány a jich kněží jímáni.*“²² Po několik let byli opravdu stíháni a někteří dokonce i uvězněni. Jejich stíhání pozvolna přestávalo od roku 1514 a smrtí Vladislava Jagellonského ustalo úplně. V této době byl již vliv jednoty bratrské velmi značný a rozsáhlý.²³ Roku 1516 nastoupil na trůn Ludvík Jagellonský, syn Vladislava Jagellonského. Většinu času se nový král zdržoval v Uhrách a jen nečinně přihlížel zápasům mezi šlechtickými stranami tak i stranami náboženskými. Během vlády Ludvíka Jagellonského v letech 1523-1524 se v českých zemích šířila luterská reformace. Část kališníků se k této reformaci přihlásila a odtud jejich název novoutrakvisté. Zbylá část důsledně lpěla na husitském odkazu, až pomalu docházelo ke splynutí s katolíky, ti se nazývali staroutrakvisté.

¹⁸ HREJSA, Ferdinand. *Česká reformace*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1914, s.23.

¹⁹ Tamtéž, s. 24.

²⁰ Tamtéž, s. 25.

²¹ Tamtéž, s. 30.

²² Tamtéž, s. 30.

²³ Tamtéž, s. 30.

1.3 Nástup Habsburské dynastie na český trůn

Roku 1526 na český trůn usedá Ferdinand I. Ten slíbil zachovávat kompaktnost a zpočátku se jich až velmi úzkostlivě držel. Za jeho vlády jednota bratrská požívala značného klidu, jelikož král byl zaměstnán boji v Uhrách.²⁴ Šlechta si i nadále uchovávala rozhodující vliv v náboženské otázce, a to jak své, tak svých dominií. Z konfesijního hlediska představovala v této době Morava pestrou náboženskou mozaiku. Právě zde nebylo v této době učení Jednoty bratrské zakázané a ta si zde vybuďovala systematickou síť sborů členěných do dvou diecézí.²⁵ V průběhu vlády krále a císaře Ferdinanda I. se neuskutečnily jeho rekatolizační vize a panovník přešel spíše do obranné pozice. Po nezdárném vývoji v říši²⁶ Ferdinand I. rezignoval na mocenské řešení náboženského problému. Začal systematicky budovat nový model, který měl v budoucnu přispět ke sjednocení víry. Především to byly tři hlavní taktické postupy: „1) *obnovení hierarchické struktury katolické církve*; 2) *vybudování nových katolicky orientovaných vzdělávacích institucí vyššího typu*; 3) *získání nastupující generace domácích magnátských rodů pro katolickou víru a jejich připoutání k panovníckému dvoru*“.²⁷

Zároveň se Ferdinand I. staral o to, aby se staroutraktivismus, na rozdíl od novoutraktivismu, udržel své pozice a dále se velmi snažil o posílení katolicismu. Na jeho přání papež Pius IV. vyhověl jeho žádosti, ve které povolil v rámci katolické církve přijímání podobojí.²⁸ Z hlediska katolické církve se nejednalo o velký ústupek, jelikož staroutraktivismus se s katolickou vírou rozcházel především jen ve vnější formě svátosti přijímání. K tomuto rozhodnutí a řešení přistoupil císař Ferdinand I. po dohodě s papežským dvorem. Katolická bohoslužba podobojí byla v českých zemích zrušena v roce 1622.²⁹

Na jeho přání také do Prahy přišlo Tovaryšstvo Ježíšovo nebo také jezuité, kteří zde zahájili svoji kazatelskou a vychovatelskou činnost.³⁰ Do doby příchodu jezuitů spadá také obnova katolického vyššího školství. Jediná vysoká škola v rámci českých zemí byla převážně utrakvistická - pražská univerzita, která se v průběhu 16. století značně

²⁴HREJSA, Ferdinand. *Česká reformace*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1914. s. 44

²⁵VOREL, Petr. *Velké dějiny země Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2005, sv. 7. s. 258. ISBN 80-7185-648-7.

²⁶V podobě Augsburského náboženského míru 1555.

²⁷VOREL, Petr. *Velké dějiny země Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2005, sv. 7.s. 259-260. ISBN 80-7185-648-7.

²⁸Tamtéž, s.262-263. V Praze byla tato novinka vyhlášena 23. července 1564. Toto rozhodnutí se nevztahovalo jen na české země, ale i na ty části území, kde se neuplatnil princip Augsburského náboženského míru.

²⁹Tamtéž, s. 262-263.

³⁰HREJSA, Ferdinand. *Česká reformace*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1914, s.55.

luteranizovala. Katolické školství nemělo žádnou rozsáhlejší školní síť a především se nemohlo s utrakvistickým či bratrským školstvím srovnávat.³¹ Reforma pražské univerzity nepřipadala z politického hlediska v úvahu. Svou vizi musel císař Ferdinand uskutečnit jinak a k této své vizi mu pomohl právě nově založený církevní řád, Tovaryšstvo Ježíšovo. Jako sídlo byl jezuitům vybrán někdejší dominikánský klášter poblíž Karlova mostu, dnešní Klementinum. Edukační činnost jezuitů započala v červnu téhož roku, kdy se poprvé objevili v českých zemích. Z počátku jejich činnost neměla všeobecný zájem a především se potýkala s jazykovou bariérou.³²

Pražští jezuité měli ve svém programu systematickou a kvalitní pedagogickou činnost, kterou rozvíjeli dvěma způsoby. První pedagogický způsob byl zaměřen na mimořádně nadané chlapce bez ohledu na jejich sociální původ či náboženskou orientaci, v které byli vychováni. Druhou takovou skupinou byli chlapci z bohatých a šlechtických rodin. Takto nově budované jezuitské školství bylo velmi vyhledávanou institucí i díky svému velmi atraktivnímu vzdělávacímu plánu, který mimo jiné zahrnoval i divadelní představení žáků.³³ Všechny tyto trumfy dokázali jezuité proměnit ve svůj prospěch již v roce 1562, kdy byla panovnickým nařízením založena Klementinská kolej jako pracoviště pedagogického typu.³⁴ Od tohoto roku v Praze fungovaly dvě vysoké školy, Univerzita Karlova tzv. Karolinum a katolická jezuitská akademie tzv. Klementinum. K jejich spojení došlo v roce 1622 nucenou rekatolizací českých zemí.³⁵

Po smrti Ferdinanda I. na trůn nastupuje Maxmilián II., který sám velmi inklinoval k luterství. Dodržování kompaktát císařem a papežským dvorem však nebylo projevem náboženské tolerance, ale spíše politickým nástrojem k zabránění šíření radikálních směrů reformace. Novoutrakvistická i luteránská šlechta si toho byla vědoma a chtěla to při nejbližší příležitosti změnit. Svého chtěla šlechta dosáhnout pomocí zemského sněmu, který měl v roce 1566 panovníkovi přidělit finanční pomoc na tažení proti Turkům. Podmínkou této finanční pomoci byl požadavek na zrušení starých basilejských kompaktát, která doposud fungovala jako zemský zákon.³⁶ Císař tento požadavek schválil a 3. března 1567 byla stará basilejská kompaktáta zrušena jako zemský zákon. Vyznání víry z roku 1575 nebo také Česká konfese vznikla z politické nutnosti a měla chránit před předpokládaným rekatolizačním tlakem. Na

³¹ VOREL, Petr. *Velké dějiny země Kruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2005, sv. 7. s. 264. ISBN 80-7185-648-7.

³² Tamtéž, s. 266

³³ Tamtéž, s. 266-267

³⁴ Tamtéž, s. 268. Kolej měla právo udělovat doktoráty z filosofie a teologie.

³⁵ Tamtéž, s. 268

³⁶ Tamtéž, s. 287.

sestavení textu se podílela osmnáctičlenná stavovská komise, která se skládala ze zástupců stavu panského, rytířského a měšťanského. Skutečnými tvůrci textu České konfese však byli tři muži s teologickým vzděláním.³⁷ Císař Maxmilián II. se snažil vyhnout zásadnějšímu rozhodnutí ohledně České konfese, nicméně ani politické okolnosti mu mnoho nedovolovaly. Nakonec celá tato „tahanice“ vyvrcholila 9. září 1575, kdy císař svolal hlavní předáky české nekatolické šlechty a ústně schválil v Království českém vyznání víry podle České konfese a zavázal se k jejímu dodržování. Písemné potvrzení však panovník odmítl povolit a později bránil šíření textu České konfese.³⁸

Rok na to Maxmilián II. zemřel a po něm nastoupil jeho syn Rudolf II., který byl velmi militantní katolík. To se ukázalo již roku 1583, kdy bylo zřízeno stálé velvyslanectví papežského dvora v Praze. Stále však v zemích Koruny české platilo pravidlo, že o náboženství svých poddaných rozhoduje pozemková šlechta. Především v části markrabství moravském byla tato praxe velmi palčivá. Tamní vrchnost si do náboženských poměrů nenechala mluvit ani od panovnického dvora. Mimořádného významu začala na Moravě nabývat Jednota bratrská, které v této době nemohla žádná jiná církev na Moravě konkurovat.³⁹

I přes militantně katolickou povahu panovníka se vlivem známých okolností na konci jeho vlády podařilo nekatolickým stavům dosáhnout úspěchu. Ten se odrazil v listině, která vešla do dějin pod názvem Majestát náboženských svobod, který vydal císař Rudolf II. Byl podepsán 9. července 1609 a 12. července 1609 byl vydán stavům. Pod ochranou Rudolfova Majestátu se začal rozvíjet čilý církevní život.⁴⁰

Tento stav trval i za vlády Matyáše, ale neměl dlouhého trvání. Spory se znovu začaly přiosťřovat, až došlo ke svolání sjezdu stavů podobojích, kteří chtěli řešit nastalé situace. Stavové sepsaly žádost, aby Rudolfův Majestát byl zachován a veškerá příkoří, která byla na evangelicích vykonána, aby byla odčiněna. Odpověď císaře ale byla nepříznivá.⁴¹ A tak zástupci evangelických stavů svrhli 23. května 1618 místodržící z oken hradu pražského. Tímto činem započala 30- ti letá válka a její první fáze, a to válka česká. Roku 1619 byl

³⁷ Tamtéž, s. 300. Dva byli novoutrakvisticky orientovaní profesoři Univerzity Karlovy, jmenovitě Pavel Přáza a rektor univerzity Matěj Dvorský. Dále se na textu podílel příslušník jednoty bratrské Jiřík Strejc.

³⁸ Tamtéž, s. 301-302. Tento zákaz se, ale v Čechách nedodržoval, jako mnoho dalších. Text České konfese vyšel v roce 1575 a brzy se dočkal i dalších vydání v roce 1579 a 1583.

³⁹ VOREL, Petr. *Velké dějiny země Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2005, sv. 7. s. 383-385. ISBN 80-7185-648-7.

⁴⁰ HREJSA, Ferdinand. *Česká reformace*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1914, s.85.

⁴¹ Tamtéž, s.89.

zvolen nový král Fridrich Falcký neboli „zimní král“. Panování v českých zemích si Fridrich Falcký neužil moc dlouho, po prohrané bitvě na Bílé hoře musel z českých zemí prchnout do Slezska.

Bitva na Bílé hoře měla pro české země nesmírné důsledky. Nebyly to důsledky právní povahy ani se nedotkly české státnosti, ale přinesly velkou změnu na poli náboženského života. Do této doby spadá rekatolizace, která byla prvořadým úkolem nového panovníka, císaře Ferdinanda II., který sám byl velmi zbožný katolík. Svou pozornost v rekatolizačních snahách obrátil císař na oblast školství, stejně jako kdysi císař Ferdinand I. Rekatolizace pražské univerzity proběhla již roku 1621, kdy museli odejít všichni nekatoličtí profesori, a roku 1622 předal císař univerzitu jezuitům. Odehrálo se to bez většího odporu nekatolíků, ale již záhy začal spor mezi jezuity, kteří byli podporováni panovníkem a arcibiskupem Arnoštem Vojtěchem Harrachem, který chtěl být opět kancléřem.⁴²

Dalším významným rekatolizačním počinem je vydání Obnovení zřízení zemského, to bylo pro Čechy vyhlášeno roku 1627 a pro Moravu roku 1628. Přesné datum vydání nařízení je 31. 7. 1627, což má svou analogii. Na tento den připadá v katolickém kalendáři od roku 1622 svátek sv. Ignáce z Loyoly⁴³ a není tedy náhoda, že císař Ferdinand II. zvolil tento den.⁴⁴ Toto Obnovení zřízení zemské mělo pro české země fatální důsledky a představovalo v podstatě novou ústavu pro české země⁴⁵. Tento císařský patent nařizoval nekatolickým pánům a rytířům, že mají přestoupit ke katolické víře nejdéle do šesti měsíců po vydání patentu a pokud tak neučiní, jsou povinni se ze zemí Koruny české vystěhovat.⁴⁶ Důvodem k takovému rekatolizačnímu kroku jako je vypovězení šlechty z rodné země byla povinnost vrátit náboženský stav v českých zemích do ideálního stavu z doby vrcholného středověku.⁴⁷ Dále se také panovník zavázal pečovat o spásu duší svých poddaných a takovou spásu duší

⁴² ČORNEJOVÁ, IVA. et al. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd.1. Praha: Paseka, 2008, sv.8. s.90-93. ISBN 978-80-7185-947-5.

⁴³ Baskický šlechtic Inigo Lopez de Loyola, prožil většinu života v 16. století a stal se zakladatelem tzv. Jezuitů a jejich prvním generálem řádu.

⁴⁴ MIKULEC, Jiří. *Rekatolizace šlechty v Čechách: 31.7.1627 : či je to země, toho je i náboženství*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2005, s.5. ISBN 80-86515-54-0.

⁴⁵ ČORNEJOVÁ, IVA. et al. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd.1. Praha: Paseka, 2008, sv.8. s.95. ISBN 978-80-7185-947-5.

⁴⁶ MIKULEC, Jiří. *Rekatolizace šlechty v Čechách: 31.7.1627 : či je to země, toho je i náboženství*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2005, s. 12. ISBN 80-86515-54-0.

⁴⁷ Dobou vrcholného středověku se myslí panování a doba císaře Karla IV.

může zajistit jen katolická církev. Takovýto krok měl samozřejmě i praktický důvod a tím bylo ulehčení práce reformačním komisařům.⁴⁸

Katolická církev neměla vyhráno ihned od začátku. Trpěla všemožnými problémy a nedostatky, a to především ve správě farností a diecézí kde chyběla řada církevního kléru. Postupně tu začala tvrdá rekatolizace a mnoho lidí během této doby přestoupilo zpátky ke katolické víře.

Ne všichni evangelíci podlehli tlaku k návratu do „lůna“ katolické církve, a tak se během rekatolizačních snah začíná vyvíjet i náboženské sektářství a početná skupina „tajných“ nekatolíků. V českých zemích se postupně začala uplatňovat zásada „cuius regio, eius religio“.⁴⁹ Valná většina nekatolíků z měšťanského a obou šlechtických stavů svoji zem brzy opustila a ostatní rekatolizačnímu tlaku podlehli. Situace na venkově byla zcela odlišná především proto, že katolické církvi chyběl dostatečný počet duchovních a s plošnou rekatolizací se muselo počkat až po skončení třicetileté války. I venkovští poddaní, kteří neměli právo svou zemi opustit, se nakonec museli přizpůsobit v rámci katolické církve. Ve druhé polovině 17. století proběhly dva důležité akty, které nám po provedení jejich kritiky dávají možnost nahlédnout na náboženskou situaci v raných letech rekatolizace. Prvním aktem je *Soupis poddaných podle víry z roku 1651* a druhým je podobný soupis *Status animarum*.⁵⁰

Rekatolizace nikdy v úplnosti neproběhla v severovýchodních Čechách a ani v obtížně kontrolovatelném pásmu vinic okolo Prahy.⁵¹ Toto „tajné“ nekatolictví se týkalo především Litoměřického, Čáslavského, Chrudimského a Hradeckého kraje. V těchto krajích se nekatolictví udrželo po celé 17. století a i po dobu 18. století až do vydání tolerančního patentu. Vývoj náboženského sektářství je pro dobu rekatolizace postižen velmi nepřesně. Zdeněk R. Nešpor ve své knize uvádí, že pro tuto dobu je těžké určit budoucí spořádané protestanty a pseudoprotestanty. V této době tu existují v podstatě jen dva typy kontaktů s protestanskou cizinou. Prvním z nich byly více či méně pravidelné návštěvy náboženských

⁴⁸ MIKULEC, Jiří. *Rekatolizace šlechty v Čechách: 31.7.1627 : či je to země, toho je i náboženství*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2005, s. 18-20. ISBN 80-86515-54-0.

⁴⁹ Tato zásada platila již od Augsburského náboženského míru v roce 1555. Tato zásada v praxi znamenala, že poddané obyvatelstvo se řídilo náboženským vyznáním svého panovníka. Pro české země tedy v době panování Habsburků bylo přijatelné jen katolictví.

⁵⁰ ČORNEJOVÁ, IVA. et al. *Velké dějiny země Koruny české*. Vyd.1. Praha: Paseka, 2008, sv.8. s. 290. ISBN 978-80-7185-947-5.

⁵¹ NEŠPOR, Zdeněk R. *Víra bez církve?: východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století*. Ústí nad Labem: Albis international, 2004, s. 15. ISBN 80-86067-92-0.

emigrantů, kteří přicházeli především do Východních Čech ze Slezska, Pruska a Uher. Svě zdejší souvěrce se snažili většinou podpořit materiálně či duchovně. Druhým možným typem střetnutí českých nekatolíků s cizinou byly vojenské akce, především války.⁵² Na počátku 18. století vazby na zahraničí velmi slábly a „výchovu“ nekatolíků postupně převzali i laici, kteří navazovali na hodnoty Jednoty bratrské, ale většinou mylně. A tak již v první čtvrtině 18. století mělo tajné nekatolictví naprosto jiný charakter než v 17. století. České země měly v této době představovat pravověrně katolickou část Habsburské monarchie, kde již rekatolizace a jejich nástrojů nebylo potřeba. Katolictví zde bylo jediné povolené náboženství a život člověka ovlivňovala barokní zbožnost, která byla pro venkovskou populaci velmi přitažlivá.⁵³ Ale tento stav nebyl ideální, a tak můžeme postupně v této době mluvit o tzv. druhé vlně rekatolizace venkova, a to především kvůli tvrdým mandátům Karla VI.⁵⁴

Volnější období přichází za vlády Marie Terezie a jejího syna Josefa II., který nakonec vydává 13. října 1781 Toleranční patent, který začíná tolerovat i jiné náboženství, než jen katolické. Toleranční patent nebylo jediné opatření, které Josef II. zavedl. Byl to spíše výsledek předchozích náboženských reforem Josefa II, které předcházely vydání patentu. Tyto náboženské reformy začal císař Josef II. provádět již měsíc po svém nástupu do úřadu. Jako první počín náboženských reforem bylo zrušení náboženské komise a zákaz činnosti katolických misionářů. To mělo za následek konec otevřené perzekuce a přestalo zabavování zakázaných knih. Koncem ledna roku 1781 zasáhl císař poprvé výrazněji do štolových poplatků⁵⁵, které neměly být vybírány v případě křtu a pohřbu nemajetných osob.⁵⁶

⁵² NEKVAPIL, Ladislav. *Kraj "náboženských blouznivců" v době rané tolerance: Rychmbursko kolem roku 1781*. In: *Východočeský sborník historický* 22, 2012, s. 210. ISSN 1213-1733.

⁵³ BĚLINA, Pavel et al. *Velké dějiny země Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka 2011, sv.9, s. 104. ISBN 978-80-7185-947-5.

⁵⁴ NEKVAPIL, Ladislav. *Kraj "náboženských blouznivců" v době rané tolerance: Rychmbursko kolem roku 1781*. In: *Východočeský sborník historický* 22, 2012, s. 210. ISSN 1213-1733.

⁵⁵ Tyto poplatky se platily faráři při některých úkonech (křest, svatba) jako příspěvek pro faráře a náhrada výloh. Název má původ v tom, že při některých těchto úkonech farář přikládá štolu. Příspěvek je dobrovolný a provedení úkonu na něj není v žádném případě vázáno.

⁵⁶ BĚLINA, Pavel et al. *Velké dějiny země Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2001, sv.10. s. 89-90. ISBN 80-7185-384-4.

2. Vývoj evangelictví v Klášteře nad Dědinou do roku 1782

Než se dostaneme k založení sboru ČCE Klášter nad Dědinou, ohlédněme se, co vše mu předcházelo.

2.1 Dějiny obce Klášter nad Dědinou

Ves Klášter nad Dědinou své jméno pravděpodobně získala podle cisterciáckého kláštera, který se zde nacházel v 2. polovině 13. století. Klášter se rozkládal nad říčkou Dědinou, která dříve zásobovala vodou klášterní rybníky⁵⁷. Klášter byl pravděpodobně založen roku 1272, toto datum se zdá nejpravděpodobnější, i když jeho datování se pohybuje mezi lety 1149 až 1272.⁵⁸ Původní označení kláštera je Sacer Campus neboli Svaté pole⁵⁹. Není známé ani jméno zakladatele, nejspíše to nebyl panovník, ale některý z místních šlechticů. Nevyřešen zůstává i důvod založení kláštera. Jelikož jeho poloha je velmi vzdálena od ostatních cisterciáckých klášterů, je vcelku možné, že nešlo o přímé založení, ale jen převzetí kláštera od Benediktinů.⁶⁰ Tímto způsobem byl pravděpodobně založen blízký klášter v Hradišti nad Jizerou, je tedy možné se domnívat, že u Kláštera nad Dědinou došlo k podobnému založení.⁶¹ Mnoho zpráv se o Svatém Poli nezachovalo, neznáme ani jméno zakladatele, ani prvních opatů, kteří klášter vedli. Jistý je zánik kláštera, který je datován k roku 1420, a to vypálením husity. Poslední zbytky rozvalin kláštera jsou zaznamenány roku 1740, ty ale byly téhož roku použity na stavbu silnice.⁶² Na místě bývalého konventu vznikl malý kostelík sv. Jana Křtitele. S vypálením kláštera zároveň shořel celý archiv, a proto je dnes velmi těžké historii tohoto kláštera postihnout přesně a vcelku. Poslední pokus objasnit

⁵⁷ KUBĚNKA, Jan. *Příspěvek k dějinám kláštera svatého pole u Třebechovic pod Orebem*. in *Sborník vlastivědných prací Orlické hory a Podorlicko*. 1970, č. 3, s. 71-89

⁵⁸ Datování kláštera je velmi složité. Nejstarší datování pochází z cisterciáckých análů. Karel Biener z Bienenberka odvozoval založení kláštera z náhrobních kamenů z kostela sv. Jakuba Většího ve Vysokém Újezdě. Antonín Flesar a Jan Jeroným Solař naopak zastávají rok 1157 jako rok založení kláštera. Josef Kurka ve své knize *Archidiakonáty kouřimský, boleslavský, hradecký a diecése litomyšlská* uvádí léta 1252 -1260 jako dobu založení kláštera. Blíže CHARVÁTOVÁ, Kateřina. *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0385-3.

⁵⁹ CHARVÁTOVÁ, Kateřina. *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002, s. 156. ISBN 80-246-0385-3. Název Sacer Campus, Svaté Pole, evokuje představu půdy přivezené ze Svaté země, která dala jméno místu, kde byla symbolicky rozsypána.

⁶⁰ HORÁK, Jan. *Kláster Svaté pole*. Hradec Králové: Balustráda, 2008, s. 28. ISBN 978-80-87172-01-8.

⁶¹ CHARVÁTOVÁ, Kateřina. *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002, s. 153. ISBN 80-246-0385-3.

⁶² POPELKA, Adolf. Klášter – ves, někdejší cisterciácký klášter „Svaté Pole“. in *Od kladského pomezí : vlastivědný časopis pro politický okres broumovský, náchodský, novoměstský n. M. a trutnovský. 1931 -192, č. 9*, s. 127.

okolnosti založení a vypálení kláštera proběhl v roce 2006, kdy v obci Klášter nad Dědinou probíhaly archeologické výzkumy.⁶³

Svaté Pole se po vydrancování a shoření stalo zástavou rytířům Trčkům z Lípy. Roku 1494 zakoupil Mikuláš mladší Trčka z Lípy panství opočenské a Svate Pole s ním spojil. Nakonec k tomuto panství přibylo i panství smiřické, které bylo též v držbě rytířů Trčků z Lípy. Po smrti posledního pána tohoto rodu Jana Rudolfa hraběte Trčky z Lípy byly majetky a panství opočenské konfiskovány a dne 30. srpna 1636 přešly do držení hrabat Colloredo z Wallsee.⁶⁴

Samotná obec Klášter nad Dědinou vznikla až během 16. století příchodem českých bratrů, kteří se zde začali usazovat. Roku 1598 zde vznikl již zmiňovaný kostelík sv. Jana Křtitele. Existují určité domněnky, které se snaží dokázat, že kostelík stál u kláštera před tím, než byl postaven chrám, nebo že šlo dokonce o kostelík pohřební či opatský.⁶⁵ Pohřební funkce je nesporně doložena přítomností zaniklého hřbitova. Není úplně přesně známo, kdy hřbitov existoval, ale rozhodně byl využíván na konci 16. století. Na konci roku 1599 po morové ráně zde bylo pohřbeno 15 lidí.⁶⁶

Archivních pramenů se nám pro obec Klášter nad Dědinou mnoho nezachovalo. Mnohem lépe je na tom vedlejší vesnice Ledce, ke které je Klášter nad Dědinou od roku 1954 připojen oficiálně. Obě obce spojuje dlouho vzájemně propojená historie. V obci Ledce se nacházela tvrz Ledecká, kterou nechal zřejmě vybudovat Oldřich z Ledce, který sloužil i s jinými svými druhy českému králi Jiřímu z Poděbrad.⁶⁷ Tvrz vinou loupeží připadla Jetřichu z Miletína, ale ne na dlouho. Tvrz byla nakonec zbořena.⁶⁸ Kolem roku 1482 sídlil v Leducích Daniel ze Šárova, který se přidal ke kališníkům. Jeho synové po něm zdědili novou tvrz, která dostala jméno Srub. Roku 1528 prodali oba bratři Šárovci tvrz i přilehlé vesnice a poplužné dvory Janu Trčkovi z Lípy za 1725 kop grošů českých, a tak se dostala tvrz k panství opočenskému. Tvrz nakonec zpusťla ještě v témže století.⁶⁹

⁶³ Třebechovické haló, 2006, č. 6, s. 26. Třebechovice pod Orebem: Městský úřad.

⁶⁴ POPELKA, Adolf. *Klášter – ves, někdejší cisterciácký klášter „Svaté Pole“*. in *Od kladského pomezí* 9, 127

⁶⁵ Třebechovické haló 2001, č.7, s. 12. Třebechovice pod Orebem: Městský úřad.

⁶⁶ Tamtéž, s. 12.

⁶⁷ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého*. 1. vyd. Praha: Argo, 1994, s.71. ISBN 80-85794-12-8..

⁶⁸ Tamtéž, s. 71.

⁶⁹ Tamtéž, s. 71-72.

Z předchozího výčtu je vidět, že místo, kde se usídlil evangelický sbor, bylo na historii velmi bohaté. Z 18. století, které už jistě mířilo k toleranční době, se zachovala informace o zajímavé události. Tato událost se odehrála v září roku 1732 na panství opočenském, na kterém se dnes nacházejí obě zmíněné vesnice. Tajní evangelíci se zájmem sledovali jednání Jana Liberdy s pruským králem. Jednalo se o možnost trvalého usazení českých emigrantů ze saského Hennersdorfu v Prusku. Tajní čeští evangelíci se však dozvěděli, že Jan Liberda jednal i o možnosti přesídlení svých souvěrců z Čech. A tak v září roku 1732 dorazilo na panství opočenské několik poslů, pocházejících z blízkého okolí dnešního Kláštera nad Dědinou. Opočenští tajní evangelíci začali okamžitě jednat. Výsledkem těchto jednání bylo memorandum nazvané vyznání víry. Celá tato akce ale skončila pro české souvěrce tragicky. Poslové se nakonec vrátili se smutnou zprávou, a to že pruský král žádné české emigranty nepřijme.⁷⁰

Nemůžeme sice prokázat, zda se na přípravě tohoto memoranda podíleli i občané Kláštera nad Dědinou, ale je to jeden z možných důvodů vysvětlujících, proč se evangelický sbor ustanovil zrovna v této malé vesničce.

⁷⁰ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 87-88. ISBN 80-204-0741-3.

3. Dějiny evangelického sboru Klášter nad Dědinou 1782-1939

3.1 Vydání Tolerančního patentu a změny s tím spojené

Dějiny evangelického sboru Klášter nad Dědinou se píší od roku 1782. Sbor vznikl v době toleranční, která trvala rovných 80 let do dubna 1861, kdy vešel v platnost tzv. patent protestantský.⁷¹ Těchto 80 let bylo dobou, kdy byli evangelíci jen trpěni. Tolerančnímu patentu předcházela dlouhá historie skrývání se tajných nekatolíků, rozšíření náboženského sektářství a tzv. zbloudilců. Prvním impulsem, i když jen „falešným“, bylo vyhlášení tolerančního patentu na Valašsku v roce 1777. Tento „zmatek“ vyvolali misionáři Petr Jiříček, Jan Kořiska a Petr Sašina, když v poutnickém chrámu na Hostýně ukázali shromážděnému lidu pergamenovou listinu s přivěšenou císařskou pečetí, o které prohlásili, že je to patent císařovny Marie Terezie, který jim dává úplnou náboženskou svobodu. Tito misionáři ovšem nepočítali s tak velkým ohlasem u věřících.⁷² Toleranční patent, který byl vydán 13. října 1781, státní radou pak přijat 20. října a česky vydán 30. října 1781, bylo už jen logické vyplynutí okolností, které po „falešném“ ohlášení nastalo.

Vydání tolerančního patentu mělo také za následek právní důsledky, které se k němu vztahovaly. Evangelíci mohli získat domy a statky, byli připuštěni k právům občanským, k hodnostem akademickým a mohli začít vykonávat občanské úřady. Emigranti, kteří dříve utekli ze země i přes císařský zákaz, se nyní mohli beztréstně vrátit.⁷³ Nově vydaný toleranční patent však spíše evangelická vyznání omezoval a stanovil jim přesné a striktní podmínky, které nebyly nejvstřícnější. Evangelické sbory mohly být založeny tehdy, pokud splnily několik náležitostí, a to byl minimální počet věřících, který byl ustanoven na 500 osob nebo 100 rodin. Další podmínkou, značně zatěžující evangelíky, bylo vystavění církevní stavby

⁷¹ Protestantský patent nebo také Protestantský zákon ze dne 8. dubna 1861 (číslo 41/1861 ř. z.) byl předpis, kterým se reorganizovalo postavení protestantů v Rakouské monarchii, kromě Uherska, kde byl Protestantský patent vydán již v roce 1859. Tento patent přinesl relativní zrovnoprávnění evangelických církví s církví římskokatolickou v rakouské části monarchie. V české části Československa platil do roku 1949. V dnešním Rakousku platil až do roku 1961.

⁷² MEDEK, Zdeněk. *Na slunce a do mrazu: první čas josefínské náboženské tolerance v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha: Kalich, 1982, s. 67.

⁷³ BEDNÁŘ, František. *Památka Českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. Praha: Kalich, 1924, s. 15.

(modlitebny) a vydržování duchovního správce na vlastní náklady, i přestože museli nadále evangelíci platit katolickému faráři.⁷⁴

Přesto o něm okamžitě lidé z Kláštera nad Dědinou nevěděli. Svědčí o tom i opisy prvního českého faráře v Klášteře, Jiřího Opočenského.⁷⁵

Toleranční patent byl přijat velmi rozpačitě a velmi obtížně se prosazovalo jeho uplatnění v praxi, to také prokázalo obavy císaře Josefa II. o sabotáži vrchnostenských úřadů. Patent byl vyhlašován spíše s větším zpožděním než s menším a byl zprvu špatně interpretován.⁷⁶ Císař v této věci postupoval velmi energicky a neústupně, již během roku 1782 byli ze svých úřadů odvoláni nejvyšší purkrabí pražský a prezident českého gubernia kníže Karel Egon z Fürstenberka a krajský hejtman rakovnický Filip Krakovský hrabě z Kolovrat.⁷⁷ I přes tyto chaotické problémy se k nově ustanoveným evangelickým vyznáním přihlásilo asi 70 000 věřících a do konce 80. let 18. století k nim přibylo ještě 10 000 dalších.⁷⁸

Pražská arcibiskupská konzistoř se musela ve svém výkladu patentu podvolit, ale učinila tak jen minimálně. Tento postoj pražského arcibiskupa se dostal do rozporu s postojem Jana Leopolda Haje⁷⁹, který byl za své zásluhy při pacifikaci valašských nekatolíků jmenován královéhradeckým biskupem. S více než měsíčním předstihem před pražskou arcibiskupskou konzistoří také J. L. Hay vydal latinský cirkulární spis pro duchovenstvo královéhradecké diecéze. Tento okružní list J. L. Haje měl ve všech bodech navrch před velmi suchou a spíše právnicky formulovanou instrukcí pražské arcibiskupské konzistoře. Sám Hay šel příkladem a nabádal obě strany k rozumnému náboženskému soužití a snášenlivosti.⁸⁰ Tento cirkulární spis způsobil nemalé pozdvižení a zanedlouho byl z původního latinského jazyka překládán do češtiny, němčiny a maďarštiny. Proti tomuto spisu vyšly, ale také spisy a spisky, které se stavěly zásadně proti, zároveň však i ty, které

⁷⁴ NEŠPOR, Zdeněk R. *Náboženství v 19. století: nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?*.

Vyd. 1. Praha: Scriptorium, 2010, s. 120. ISBN 978-80-87271-22-3.

⁷⁵ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, deník Jiřího Opočenského nepag. „R-III-C-I-A.

⁷⁶ BĚLINA, Pavel et al. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2001, sv.10. s. 92. ISBN 80-7185-384-4.

⁷⁷ Tamtéž, s. 93.

⁷⁸ NEŠPOR, Zdeněk R. *Náboženství v 19. století: nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?*. Vyd. 1. Praha: Scriptorium, 2010, s. 120. ISBN 978-80-87271-22-3.

⁷⁹ Jan Leopold rytíř z Haje se narodil 22.4. 1735 ve Fulneku a zemřel 1.6.1794 v Chrasti. Byl to královéhradecký biskup, svobodný zednář a představitel katolického osvícenství v našich zemích. Blíže ŘEZNÍČEK, Václav. *Jan Leopold Hay: vypsání jeho života a působení*. Praha: A. Neubert, 1915.

⁸⁰ BĚLINA, Pavel et al. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2001, sv.10. s. 93-94. ISBN 80-7185-384-4.

s ním souhlasily.⁸¹ Jmenovitě: 1. *Romano – catholica dubia super litteras pastorales a domino Joanne Leopoldo ab Hay, episcopo Reginae – Hradecensi anno Christi 1781. Die 20. Novembris editas atque publicatas, - beze jména spisovatele a místa tisku.* – 2. *Katholische Betrachtungen über das Circularschreiben des Herrn von Hay, Bischofs von Königgrätz an die Geistlichkeit seiner Diözes über die Toleranz. Frankfurt, gedruckt 1782 – beze jména spisovatele.* – 3. *Schreiben des Herrn Bischofes XXX an den Herrn Bischof zu K XXX über das Duldungssystem. Aus dem Wälschen übersetzt, Wien 1783.*⁸² Na obranu cirkulárního spisu též dva spisky, a to brožura: *K důstojně veleb.biskupu královéhradeckému podle vydání jeho cirkulárního spisu na duchovenstvo osady jeho. Od jistého neřímského katolického Čecha, Bohuslava Příka.*⁸³

Z vizitačních zpráv biskupa Haye vyplývá, že nejvíce tolerančních sborů vzniklo na Chrudimsku, ale i tak nepřesáhl počet nekatolíku 10 % obyvatelstva tamějšího kraje. V rámci zemí Koruny české celkový počet nekatolíků nepřekročil hranici 80 000, tedy zhruba 2 % veškerého obyvatelstva.⁸⁴

Nebyla to jen situace Kláštera a jeho okolí. Jak uvádí Eva Melmuková ve své knize Patent zvaný toleranční, toleranční patent byl vykládán mnoha způsoby. Jeden z nich byl, že vyznání evangelické mělo být povoleno jen cizincům žijícím na území českých zemí.⁸⁵ Podle E. Melmukové se zpráva šířila postupně po českých zemích a byla předávána mezi informátory tajné církve. Zpráva o vydání patentu většinou pocházela z dnešního slovenského území. Dalším úskalím vydávání tolerančního patentu bylo, že stát, který povolil další náboženská vyznání, nesvěřil vydávání patentu do kompetence státních úřadů, ale tuto kompetenci svěřil vrchnosti.⁸⁶ A tato šlechta neměla sebemenší zájem na vydání patentu. Samozřejmě ne veškerá pozemková šlechta se k tolerančnímu patentu stavěla negativně. Část šlechty patent vítala už proto, že tím byla zbavena nepříjemné povinnosti pronásledovat a evidovat tajné nekatolíky. Mnozí majitelé panství aktivně pomáhali sborům, buď finančně nebo se jim snažili zajistit první pastory z ciziny, především z Uher. Patent vyhlásil evangelická náboženská vyznání jen jako trpěná. Evangelická církev nebyla rovnocenná

⁸¹MEDEK, Zdeněk. *Na slunce a do mrazu: první čas josefínské náboženské tolerance v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha: Kalich, 1982, s. 176.

⁸²Tamtéž, s. 176-177.

⁸³Tamtéž, s.176-177.

⁸⁴BĚLINA, Pavel et al. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2001, sv.10.s. 94-95. ISBN 80-7185-384-4.

⁸⁵ Toto vysvětlení samozřejmě nepoužívá jen E. Melmuková, ale i mnoho dalších autorů, kteří se tímto tématem intenzivněji zabývají. Viz. NEŠPOR, Z. *Víra bez církve*. str. 34.

⁸⁶BEDNÁŘ, František. *Památník Českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. Praha: Kalich, 1924, s.15.

církvi římsko-katolické. To se promítlo do několika sfér evangelického duchovního života. Evangelické modlitebny například nesměly vypadat jako kostel, nesměly mít vchod z ulice ani mít zvony či věže. Omezení se týkalo i názvů evangelických kněží, ti se zase nesměli nazývat faráři, ale pastoři. Takovýchto omezení bylo mnohem více.⁸⁷

Ještě než se toleranční sbory začaly ustanovovat, musely samy projít vnitřní obrodou a volit mezi luterskou konfesí a reformovanou helvétskou konfesí. Luterská konfese byla sice mnohem bližší českému prostředí, ale kalvinismus mnohem více konvenoval tajným nekatolíkům, jelikož se mnohem důrazněji vymezoval vůči oficiální katolické církvi.⁸⁸ V praxi také především vznikaly sbory helvétského vyznání, které si postupně vymohly převahu.

3.2 Dějiny sboru do konce 18. století

Toleranční helvétský sbor místní obyvatelé založili roku 1782.⁸⁹ Jeho sídlo zde bylo vybráno proto, že obec leží zhruba v centru oblasti tajného nekatolictví a samotná obec byla zcela výlučně evangelická.⁹⁰ První bohoslužby se konaly v soukromí, ale záhy zažádal sbor o přidělení zchátralého původně bratrského kostela přímo v obci, ale to se neslučovalo s podmínkami tolerančních předpisů.⁹¹ Pozemky pro stavbu modlitebny nakonec daroval člen sboru Václav Větvička.⁹² Stavět se začalo roku 1785, ihned po svátcích Velikonočních. Stačilo měřítko, několik základních rozměrů, vzhled průčelí, tvar okna a půdorys. Zednické a stavitelské práce probíhaly opravdu rychlým tempem, a tak již 16. října 1785 byla modlitebna za přítomnosti 11 duchovních posvěcena. Okolo chrámu byl hned po jeho vzniku zřízen hřbitov, který existuje dodnes. Byl rozšiřován v letech 1818, 1864-1866 a 1891. Další hřbitovy byly zřízeny v Machově, Mokřém a v Trnově.⁹³

Prvním farářem klášterského sboru byl Maté Bacsá nebo také Matouš či Matěj. Pravděpodobně se narodil v Kis Töre, v župě Bars. Vystudoval bohosloví v Saros Pataku a poté ihned odešel do Čech. Prvním problémem nového faráře byl dorozumivací jazyk. Tento

⁸⁷ BEDNÁŘ, František. *Památník českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*, Praha 1924. s.16.

⁸⁸ NEŠPOR, Zdeněk R. *Budování evangelických sborů ve východních Čechách v „dlouhém“ 19. století*. In *Náboženství a válka ve znamení kalicha*. Vyd. 1. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011, s.36. ISBN 978-80-7405-121-0.

⁸⁹ Jirí Matějka uvádí jako datum založení 27. září 1782, ale naproti tomu v knize Františka Bednáře je ke sboru v Klášteře přiřazen rok 1783.

⁹⁰ NEŠPOR, Zdeněk R - ALTOVÁ, Blanka. *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. 1. vyd. Praha: Kalich, 2009, s. 223. ISBN 978-80-7017-129-5.

⁹¹ Tamtéž, s. 223.

⁹² Blíže Archiv ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. darovací listina č. 11, R-III-A.

⁹³ NEŠPOR, Zdeněk R - ALTOVÁ, Blanka. *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. 1. vyd. Praha: Kalich, 2009, s. 224. ISBN 978-80-7017-129-5.

problém řešily spíše sbory helvétského vyznání, jelikož sbory augsburského vyznání se mohly obrátit na kazatele na Slovensko, kteří zajisté Čechům mnohem více rozuměli.⁹⁴ Předpokládá se, že plynule ovládal latinu a němčinu, kterou mohl mnohem více v části Podorličí využít. Zřejmě alespoň zčásti ovládal jakési slovenské nářečí.⁹⁵ Pro počátky svého působení to mohlo být postačující a nadále již bylo na samotném faráři, v našem případě na samotném Maté Bacsovi, zda své znalosti českého jazyka prohluboval. Přímo do Kláštera přišel 1. dubna 1783 a potvrzen ve své funkci byl 1. května 1783. Bacsas přišel po skončení „roku milosti“. Tento termín blíže vysvětluje E. Melmuková ve své knize *Patent zvaný toleranční*. 15. prosince 1782 vyšel dvorský dekret, který ukončil „rok milosti“, v němž bylo dovoleno přehlašovat se k nově povoleným konfesím. Prostí evangelíci o něm neměli ani tušení, a tak se stále objevovaly přihlášky i tam, kde to nebylo žádoucí. Necelé dva měsíce panovalo meziobdobí, které bylo vyřešeno 21. února 1783, vydáním dvorského dekretu týkajícího se šestinedělního cvičení, které musel podstoupit každý nový evangelík, který chtěl být přiřazen ke svému vyznání.⁹⁶

Při příchodu prvního faráře neměl sbor ještě postaven svůj vlastní kostel, a tak se v létě kázalo ve stodolách a v zimě v největší světnici ve vsi. Při obzvlášť pěkném počasí se kázalo i ve Vávrově sadě.⁹⁷ Farář Maté Bacsas ve své funkci setrval do roku 1793, zřejmě odešel kolem poloviny listopadu. Jeho další mise byla ve Vysokém u Mělníka, kde setrval zhruba do roku 1804 a poté se vrátil do své vlasti. Jeho desetileté působení můžeme shrnout jen číselně. Maté Bacsas udělil svátost křtu 753 novorozeným dětem, oddal 124 manželské páry a na poslední cestě doprovodil 467 členů sboru.⁹⁸ Po odchodu Bacsas nebyl sbor dlouho administrován zhruba necelý měsíc. Duchovním pastýřem Klášterského sboru se na přechodnou dobu stal farář blízkého černilovského sboru helvétského vyznání, Štěpán Rimanyi.

Dalším duchovním pastorem v Klášteře se stal Samuel Szeremley. Jako jeho předchůdce vystudoval bohosloví v Saros Pataku a do Čech přišel zřejmě v červnu 1783. Do svého úřadu v Klášteře přichází 4. prosince 1793. V českých zemích tedy Samuel Szeremley pobýval už 10 let a jeho znalost českého jazyka by měla být mnohem lepší než jeho

⁹⁴ BEDNÁŘ, František. *Památník českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*, Praha 1924, s. 24.

⁹⁵ Blíže Archiv ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. zápisky Maté Basca. R-III-D-1 A/2.

⁹⁶ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 113. ISBN 80-204-0741-3.

⁹⁷ Sad byl pojmenován podle tehdejšího klášterského rychtáře Jana Vávry, který sám velmi mnoho přispěl k rozvoji sboru.

⁹⁸ MATĚJKA, Jiří. *Dějiny sboru Klášterského*. s. 26. Tiskem nevydáno. Práce je uložena v archivu ČCE Klášter nad Dědinou.

předchůdce. O jeho počínání, jako duchovního správce v Klášteře, se nám toho mnoho nedochovalo. Od roku 1799 se Samuel Szeremley chystal k výměně se svým kolegou ve sboru v Telecím, kam také v září 1799 odešel. V Telecím působil až do roku 1806 a poté se vrátil do rodné vlasti.⁹⁹

Na místo Samuela Szeremley přichází ze sboru v Telecím jeho kolega Samuel Galambossy. Stejně jako jeho dva předchůdci i on vystudoval bohosloví v Saros Pataku. Do Kláštera přišel 18. srpna 1799, a tak tentokrát nebylo zapotřebí žádné administrace sboru. Galambossy založil na místo jedné knihy matrik, matriky tři a to zvláště pro křty, sňatky a pohřby.¹⁰⁰ Galambossy také založil první knihu konfirmandů.¹⁰¹ Z roku 1800 pochází tzv. Soupis duší Klášterské církve.¹⁰² Z tohoto soupisu můžeme získat následující přehled o Klášterském sboru. Ke Klášterskému sboru náležejí tzv. filiální církve a to Machovská, která byla složena z vesnic a měst Hronov, Lhota za Machovem, Lhota Polická, Žďárky, Dolní Radechová, Machov. Dále nám tento soupis poskytuje i číselné údaje lidí, kteří žili v evangelických rodinách, a to 1339 dospělých jedinců a 1387 dětí.¹⁰³ Samuel Galambossy opouští sbor v dubnu roku 1810 a vrací se jako jeho dva předchůdci zpátky do rodné vlasti. Přes čtrnáct měsíců je sbor administrován znovu černilovským duchovním, tentokrát Ondřejem Akošem.¹⁰⁴

3.3 Dějiny sboru v 1. polovině 19. století

V pořadí čtvrtým duchovním správcem Klášterského sboru se stává Jiří Opočenský. Je to první český duchovní správce, který v Klášteře pobýval. Opočenský se narodil v roce 1780. Bohosloví vystudoval jak jinak než v Uhrách, kam odešel roku 1794. Do Kláštera přichází i se svou ženou v červenci roku 1811.¹⁰⁵ Téhož roku, přesněji 11. září 1811, Jiří Opočenský podepisuje kazatelský slib.¹⁰⁶ Od příchodu Jiřího Opočenského do Kláštera můžeme také

⁹⁹ MATĚJKA, J. Dějiny Klášterského sboru, s.28. Tiskem nevydáno. Práce je uložena v archivu ČCE Klášter nad Dědinou.

¹⁰⁰ Dnes jsou tyto matriky uloženy v SOA v Zámrsku.

¹⁰¹ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, kniha konfirmovaných 1799-1850, R-III-B-27.

¹⁰² Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, Soupis duší Klášterské církve, R-III-B-1.

¹⁰³ Blíže, tamtéž.

¹⁰⁴ MATĚJKA, J. Dějiny sboru Klášterského. s. 29. Tiskem nevydáno. Práce je uložena v archivu ČCE Klášter nad Dědinou.

¹⁰⁵ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. zápis o příchodu Jiřího Opočenského nepag., R-III-C-1.

¹⁰⁶ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. kazatelský slib, R-III-C-1/4.

začít sledovat dějiny tamější evangelické školy.¹⁰⁷ Vznik protestanského školství byl umožněn vydáním tolerančního patentu. Chodu tolerančních škol se samozřejmě od počátku týkala řada omezení. Evangelické školy musely být například stavěny na vlastní náklady nekatolíků a i jejich učitelé museli být vypláceni na náklady evangelíků. To v praxi ale znamenalo, že řada sborů si hned od začátku nemohlo svoji vlastní školu dovolit. I na toto měl stát řešení, a to takové, že nekatolické děti budou navštěvovat katolické školy a aby se jim katolické náboženství nepletlo, mělo vždy být vyučováno buď první či poslední hodinu tak, aby děti mohly přijít buď o hodinu déle do školy či aby mohly odejít o hodinu dříve ze školy.¹⁰⁸ Předchozí zprávy o činnosti školy jsou velmi skromné a mají malou vypovídací hodnotu. Vyučování v Klášteře započalo sice již roku 1786, kdy byl do kláštera povolán učitel Václav Jelínek z Bohuslavic, ale vyučování ve školní budově začalo až v roce 1791. V archívních pramenech se nám zmínky o školní budově začínají objevovat kolem roku 1812. Toho roku byl povolán již v pořadí pátý učitel, a to Jiří Ježek, který jako první začal vést školní úřední knihy, spisy různé proveniencie, pamětní spisy a knihu.¹⁰⁹ Počet vyučovaných dětí v Klášteře se během let různil. Roku 1829 to bylo 102 dětí a roku 1831 již jen 88 dětí.¹¹⁰

Mezitím Jiří Opočenský několikrát žádal hraběte Rudolfa Colloredo Mansfelda, aby mu zvýšil jeho roční příjem, který v této době činil 400 zlatých ročně. Odpověď faráři přišla vždy velmi rychle, ale většinou v zamítavém duchu.¹¹¹ Roku 1817 přichází od seniora Mojžíše Tardy rozsáhlý dopis, kde se oznamuje, že se přiblížilo jubileum reformace. Toto jubileum se mělo slavit 2. listopadu a farář Jiří Opočenský k této události chtěl provést přestavbu modlitebny.¹¹² Tato přestavba se zpozdila a započala teprve 8. prosince 1817, kdy byla uzavřena smlouva mezi sborem a držitelem gruntu čp. 6 Václavem Skálou.¹¹³ Toto rozšíření modlitebny a okolního hřbitova bylo dokončeno v roce 1818.

Během 20. let 19. století sbor řešil mnoho finančních problémů tak i řadu každodenních starostí. Tak například v letech 1825 až 1829 se vedl spor o koupi varhan, v roce 1825 se vedl

¹⁰⁷ Blíže se tomuto tématu věnuje kniha Emanuela Havelky, kde jsou rozebrány důvody, proč se s vyučováním a stavbou evangelických škol, začalo ihned po vydání tolerančního patentu. Tyto evangelické školy měly poskytovat mládeži nejprve všeobecné vzdělání, měly lidový a národní charakter a to především v úloze vyučovacího jazyka.

¹⁰⁸ HAVELKA, Emanuel. *Protestantské školství v Čechách a na Moravě*. V Praze: Nákladem "Dědictví Komenského", 1910, s. 35.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 73.

¹¹⁰ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. soupis dětí školou povinných, balík R-III-G.

¹¹¹ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou fasc. dopis do hraběte Rudolfa Colloredo Mansfelda, R-III-C-1/A.

¹¹² Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou fasc. dopis od seniora Mojžíše Tardy, R-III-A-10.

¹¹³ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou fasc. smlouva, R-III-A-10.

spor o lávku přes říčku Dědinu, která byla stržena.¹¹⁴ V roce 1827 byl Jiří Opočenský ustanoven seniorem a v této funkci setrval do odchodu z Kláštera. Tohoto roku se také začala postupně řešit obnova budovy fary. Staršovstvo se nejprve vyjádřilo velmi zamítavě, ale už roku 1828 je zakoupena parcela pro výstavbu budoucí nové fary. Jiří Opočenský od roku 1829 ví, že byl zvolen duchovním správcem v Jimramově.¹¹⁵ Nakonec tedy 14. října 1829 Jiří Opočenský odchází do Jimramova a tam také 5. ledna 1842 umírá.¹¹⁶

Pátým duchovním správcem je Jan Svoboda. Pravděpodobně se narodil v roce 1797, nebo 1798. Po studiích se jeho prvním působištěm na krátko staly Krakovany a od roku 1825 do roku 1829 působil ve sboru v Dvakačovicích.¹¹⁷ Jan Svoboda původně neměl žádný důvod odejít ze sboru v Dvakačovicích, ale Klášterské staršovstvo mu nabídlo o 30 zlatých ročně více.¹¹⁸ Jan Svoboda požadoval ještě jistotu, že se staršovstvo postará o rychlé dokončení stavby nové fary. Do Kláštera Jan Svoboda přichází v roce 1830, zřejmě hned na začátku roku. Během jeho správy se neudály příliš významné změny. Administrativa zavedená Jiřím Opočenským se vede beze změn dále. Proto je velkým překvapením, když Jan Svoboda umírá po krátké nemoci 26. listopadu roku 1839.¹¹⁹ Po něm tu zůstává vdova a šest dětí.

Administraci sboru přebírá jako již několikrát černilovský duchovní správce, tentokrát Jan Veselý. Ten se po čtyřech letech administrování, roku 1843, stává duchovním správcem v Klášteře.

3.4 Dějiny sboru ve 2. polovině 19. století

V době, kdy se Jan Veselý stává duchovním pastýřem v Klášteře, má za sebou evangelická církev něco kolem 50 let „trpěné“ existence. K tomu roku máme také soupis sčítání lidu. K roku 1843 bylo evangelického obyvatelstva 58 000 lidí v Čechách a z toho 13 000 se hlásilo k augsburskému vyznání a 45 000 se hlásilo k helvétskému vyznání. Na Moravě činil stav evangelického obyvatelstva 104 974 lidí a z toho se 59 985 hlásilo

¹¹⁴ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou fasc. stížnosti od obyvatel Kláštera, R-III-C-A/4 a R-III-D.

¹¹⁵ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou fasc. deník Jiřího Opočenského nepag., R-III-A-1.

¹¹⁶ MATĚJKA, Jiří. Dějiny sboru Klášterského. s. 41. Tiskem nevydáno. Práce je uložena v archivu ČCE Klášter nad Dědinou.

¹¹⁷ STOKLASOVÁ, Hana. *Evangelický sbor ve Dvakačovicích a stavba jeho kostela v 19. století*. In *Východočeský sborník historický*, 20, 2011, s. 104. ISSN 1213-1733.

¹¹⁸ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou fasc. zápis ze schůze staršovstva 1829 nepag., R-III-C-2.

¹¹⁹ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou fasc. parte, R-III-C-2.

k augsburskému vyznání a 44 989 k helvétskému vyznání.¹²⁰ Jak je z číselných údajů vidět, na Moravě¹²¹ bylo téměř jednou tolik evangelického obyvatelstva a oproti Čechám bylo mnohem více věřících, kteří vyznávali luterství.

Jan Veselý přichází do Kláštera jako mladý devětadvacetiletý farář i s manželkou Marií rozenou Rimanyovou. V této době byl Klášterský sbor velmi rozsáhlý, od Broumova sahal až po Choceň, od Hradce Králové až k pruským hranicím.¹²²

Během roku 1843 si Veselý udělá sám malou statistiku svého sboru a dojde k číslu 3 075 členů.¹²³ Až do roku 1848 se ve sboru v Klášteře nestalo nic ojedinělého. Toho roku 1848 vypuklo 12. června Pražské povstání¹²⁴, ale nemělo dlouhého trvání, již 17. června Praha kapitulovala.¹²⁵ Zprávy o těchto hektických dnech v Praze do Kláštera přináší dopis od vrchního opočenského panství Karla Kemera.¹²⁶

Křesťanské tolerování nebo také trpění evangelických církví nemohlo trvat věčně. Tato „vděčnost“ evangelíků za náboženskou toleranci, která jim byla udělena před 67 lety, vzala za své v roce 1848. Během 40. let 19. století se postupně celou Evropou rozšiřují liberální myšlenky a kritické proudy, které odmítají hegemonii katolické církve, a tyto myšlenky se ozývaly i z řad katolického kléru.¹²⁷ Představitelé obou evangelických církví Bedřich Vilém Košut a Josef Růžička začali během revolučních let 1848-1849 požadovat úplné zrovnoprávnění evangelické církve s katolickou vírou, zřízení českomoravské evangelické konsistoře a evangelického oddělení na teologické fakultě.¹²⁸ Košut byl přitom stylizován do podoby „*novodobého Jana Husa*“.¹²⁹ Revoluce nebyla nakonec tak zcela vítězná a její hlavní

¹²⁰ BEDNÁŘ, F. *Památník českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*, Praha 1924, s.36.

¹²¹ Do statistiky pro Moravu je započteno i Slezsko.

¹²² TOUL, Jan. *Jubilejní kniha českobratrské evangelické rodiny: k 150letému jubileu Tolerančního patentu 1781-1931*. České Budějovice: J. Toul, 1931, s. 196.

¹²³ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, osobní statistika faráře Jana Veselého, R-III-D-2-B/3.

¹²⁴ Nebo také jinak nazýváno svatodušní bouře.

¹²⁵ Povstání nebylo vůbec dopředu připravené a víceméně se omezilo jen na Prahu, jelikož venkov se k Praze nepřidal. Neúspěch spočívá i v tom, že plno liberálů v čele s Palackým se od povstání distancovalo.

¹²⁶ MATĚJKA, Jiří. *Dějiny sboru Klášterského*. s. 55. Tiskem nevydáno. Práce je uložena v archivu ČCE Klášter nad Dědinou.

¹²⁷ NEŠPOR, Zdeněk R. *Náboženství v 19. století: nejcirkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?*. Vyd. 1. Praha: Scriptorium, 2010, s. 129. ISBN 978-80-87271-22-3.

¹²⁸ Tamtéž, s.130.

¹²⁹ Tamtéž.

protagonisté nedopadli nejlépe. Košut byl krátce vězněn, pak vypovězen do Celovce¹³⁰ a nakonec byl donucen odejít do emigrace, kde také zemřel.¹³¹

Revoluce však evangelické církvi vydobyla alespoň provizorní nařízení, které bylo vydáno 30. ledna 1849. Toto nařízení obsahovalo zhruba tyto zásady – název nekatolík zcela vymizel a úplně ho nahradil pojem evangelík, přestup do římsko-katolické církve k církvi evangelické je nyní povolen osobám starším 18-ti let, které před 2 svědky své víry prohlásí, že odstupují a to 4 týdny po sobě, nově odpadají tzv. šestinedělní cvičení.¹³² Dále mohli evangeličtí faráři vést úřední matriky. Úpravy proběhly i ve sňatcích a jejich ohláškách.

Za provizorním nařízením přišel 4. března 1849 císařský patent, v němž bylo vyhlášeno, že každá státem uznaná církev může svou víru veřejně vykonávat a toleranční modlitebny mohly být označovány jako kostely. Dva roky poté, však byly tyto patenty zavrženy, kvůli těsnému sepětí rakouské monarchie s papežským státem.

Nejdůležitějším problémem, který Veselý musel během 50. let 19. století řešit, byla přestavba a úprava farního kostela. Tato úprava byla nakonec během dvou let dokončena.¹³³ Roku 1860 byla v Klášteře postavena nová budova evangelické školy a to rovnou dvojtřídní. Provizorně se v této škole začalo učit již v letech 1860-1861, ale druhá třída byla otevřena teprve až ve školním roce 1877-1878, když počet dětí školou povinných dosáhl 165.¹³⁴ Zároveň v roce 1860 nastoupil do Klášterské školy nový mladý učitel František Černohorský. Nejprve byl přijat prozatímně a po roce výuky byl definitivně potvrzen.¹³⁵ Při nástupu Černohorského do Klášterské školy bylo zapsáno 151 dětí. František Černohorský iniciativně vytvořil, samozřejmě s pomocí okolních evangelických učitelů, první oddíl čítanky pro 1. třídu evangelických škol. Ta byla postupně zaváděna do ostatních evangelických škol. Ve školním roce 1868-1869 pobýval Černohorský v Münsterberském semináři. Během tohoto školního roku se v Klášteře vystřídali dva zástupci Černohorského, a to František Štolc a Josef Horyna.¹³⁶

¹³⁰ Dnešní Klagenfurt.

¹³¹ NEŠPOR, Zdeněk R. *Náboženství v 19. století: nejcirkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?*. Vyd. 1. Praha: Scriptorium, 2010, s. 132. ISBN 978-80-87271-22-3.

¹³² Toto šestinedělní cvičení musel dříve podstoupit každý, kdo chtěl odstoupit od římsko-katolické církve.

¹³³ MATĚJKA, Jiří. *Dějiny sboru Klášterského*. s. 65. Tiskem nevydáno. Práce je uložena v archivu ČCE Klášter nad Dědinou.

¹³⁴ HAVELKA, Emanuel. *Protestantské školství v Čechách a na Moravě*. V Praze: Nákladem "Dědictví Komenského", 1910, s. 74.

¹³⁵ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. přijímací dopis, R-III-C-2-B.

¹³⁶ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. zápis v kronice školy, R-III-G-1/A.

V květnu 1868 byly vydány tzv. májové zákony, které kromě jiného omezily dosavadní monopol katolické církve ve školském systému. Tyto zákony zrušily církevní soudy ve věcech manželských a přenechaly pravomoc soudům světským, dále upravovaly náboženské poměry státních občanů a také pravidla o postavení škol v rámci církve.¹³⁷ Záměrem těchto zákonů bylo např. vybudovat interkonfesijní školy.¹³⁸ Tyto zákony se samozřejmě nelíbily papežskému nunciovi, který proti nim protestoval. Papež Pius IX. je dokonce v allokuci¹³⁹ k biskupům předlitavským prohlásil za neplatné. Následujícího roku 1869 byl přijat tzv. říšský školský zákon, vypracovaný ministrem Leopoldem Hasnerem (Hasnerův zákon). Tento Hasnerův zákon zavádí povinnou osmiletou školní docházku, rozšířil obsah vzdělání a především zavedl obecné osmileté školy a osmileté školy měšťanské, rovněž založil čtyřleté učitelské ústavy s maturitou. Školský systém daný tzv. Hasnerovým zákonem přetrval i po roce 1918 a i období meziválečném.¹⁴⁰ Stále je to ještě doba konkordátu císařství s Římem, ale to se mění v roce 1870, kdy přichází Karl Ritter von Stremayr¹⁴¹ s návrhem k císaři na zrušení konkordátu s Římem. Toto odstoupení od konkordátu bylo Římu sděleno 30. července 1870 a teprve 7. května 1874 byl konkordát zrušen jako státní zákon.¹⁴²

Tyto zákony znamenaly také změnu ve škole v Klášteře. Jelikož zákony nařizovaly i přesný počet žáků v učebnách, musel být v roce 1877 přijat do Klášterské školy ještě tzv. podučitel. O tuto práci ale nebyl valný zájem, jelikož platy podučitelů v evangelických školách byly mnohdy o hodně menší, než byly platy podučitelů na obecních školách. Zároveň tyto platy nedovolovaly svým příjemcům, aby se oženili. Ani evangelická církev ale nebyla v tomto problému bez viny. Často učitelům jejich platy nevyplácela řádně a v některých případech je nevyplatila ani nedoplatila už nikdy. Nebylo nic výjimečného, když se učitel po 30- ti letech praxe najednou ocitl bez služby a bez penze. Největší problém v tomto sporném bodu bylo, že mnozí pedagogové byli spíše vnímáni jako nižší církevní služebníci, kterým nepříslušelo rozhodovat o školských věcech. Měli evangelické děti jen vzdělávat, a to jak po

¹³⁷ HAVELKA, Emanuel. *Protestantské školství v Čechách a na Moravě*. V Praze: Nákladem "Dědictví Komenského", 1910, s.275.

¹³⁸ Tamtéž, s. 277.

¹³⁹ Slavnostní projev papeže.

¹⁴⁰ KASPER, Tomáš – KASPEROVÁ, Dana. *Dějiny pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, s.96. ISBN 978-80-247-2429-4.

¹⁴¹ Byl rakousko-uherský politik a premiér. V letech 1870-1871-1880 byl ministrem kultury a vzdělávání.

¹⁴² HAVELKA, Emanuel. *Protestantské školství v Čechách a na Moravě*. V Praze: Nákladem "Dědictví Komenského", 1910, s. 277.

náboženské stránce, tak i po stránce praktické. Veškerá církevně-školní agenda a její vyřizování příslušelo faráři a presbyterstvu.¹⁴³

Až do roku 1894 se v Klášteře střídali podučitelé bezmála ob rok. Teprve František Kašpar, který nastoupil 15.9.1894, zde vydržel a dokonce se stal nástupcem Františka Černohorského. Jeho roční plat činil 300 zlatých a 15 zlatých jako přídavek.¹⁴⁴ Farář Jan Veselý založil v roce 1862 z daru Gustav-Adolfského spolku školní fond. Tento fond byl posílen v letech 1881 a 1882 roční subvencí 200 zlatých, kterou povolil zemský sněm.¹⁴⁵ V roce 1880 zjistila školní inspekce na jakési evangelické škole, že za celý rok bylo rozdáno jen šest úkolů a ani učitel, ani žáci tyto úkoly neopravovali. Proto musely všechny evangelické školy, samozřejmě i klášterská, napsat kolik úkolů žákům dávají a jakým způsobem je opravují. Dále musely školy povinně zavést školní knihovnu, o kterou se měl starat řídící učitel.

Obtížnou situací bylo i vyučování náboženství, které povětšinou prováděl farář, a to nejen na škole klášterské. Klášterský farář vyučoval také v hejtmanství novoměstském, především v těchto městech: v Dobrušce, kde celkově vyučoval osm dětí, v Králově Lhotě celkem patnáct dětí, v Křivicích dvacet dětí, v Meziříčí devatenáct dětí, v Opočně osmnáct dětí, v Očelicích osm dětí, v Přepychách sedm a v Trnově devět dětí. Dále vyučoval v hejtmanství rychnovském, kam většinou dojížděl každou druhou sobotu.¹⁴⁶ Průměrně za školní rok farář vykazoval 390 cest za vyučováním. Většina z nich byla konána pěšky a jen pokud měl farář v jeden den navštívit více škol, což se dělo většinou v pondělí a ve středu, najímal si bryčku. V samotném Klášteře se vyučování náboženství konalo několikrát do týdne.

Na počátku 70. let 19. století má sbor něco přes tři tisíce členů. Farář Jan Veselý tedy hned v únoru 1870 píše ctihodnému presbyteriu, že tam, kde má sbor přes tři tisíce duší, musí být dva kazatelé. Potřeba vikáře pro klášterský sbor se ale vyřešila až v roce 1872. V této době sbor pořádá také několik sbírek, jedna z nich je věnována na stavbu učitelského

¹⁴³ Tamtéž, s. 320.

¹⁴⁴ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. výpis platu, R-III-G-1C.

¹⁴⁵ MATĚJKA, Jiří. Dějiny sboru Klášterského. s. 79. Tiskem nevydáno. Práce je uložena v archivu ČCE Klášter nad Dědinou.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 85.

evangelického semináře v Čáslavi. Klášterský sbor do Čáslavi posílá nejprve 139 zlatých a pak ještě 42 zlatých.¹⁴⁷

V poslední třetině 19. století dochází v důsledku liberalizace společnosti k nárůstu počtu evangelíků a v důsledku toho se zahušťuje evangelická farní správa. Proto se stávající sbory rozdělují a vznikají nové filiálky či kazatelské stanice nebo se z původních filiálek ustavují nové sbory. V roce 1871 dochází k podstatné změně. První kurátor třebechovického sboru Václav Podstata píše, že podle výnosu vysoké c.k. evangelické vrchní církevní rady ze dne 5. května 1871 jsou Třebechovice, Jeníkovice, Blešno, Nepasice, Stěnkov, Bědovice, Petrovice, Týniště, Albrechtice, Žďár, Borohrádek, Čestice, Tutleky a Bělečko samostatným církevním sborem. V roce 1876 se k Třebechovicím připojila i Běleč nad Orlicí.¹⁴⁸ V prosinci 1873 se objevuje také snaha Mitrova vystoupit z klášterského sboru, což ovšem doprovázely dohady. Tato snaha ale nebyla tak zcela jednotná. Jedna část obce žádala o připojení k Třebechovicím a druhá část byla proti. Tento spor byl vyřešen roku 1874, kdy klášterští poslali dopis seniorátnímu výboru, v němž se snažili všechny důvody Mitrova vyvrátit. Staršovstvo ale nechtělo, aby to vedlo k nějakým roztržkám, a tak k výstupu mitrovských ze svazku sboru dalo jen dvě podmínky – mitrovští se výslovně zřeknou všech právních nároků na společné jmění a složením určitého saláru se vykoupí z užívání společného majetku.¹⁴⁹

Nebylo to ale jediné odstoupení od klášterského sboru. V roce 1875 chtěli utvořit bělečtí členové sboru filiálku ke sboru v Třebechovicích. Především jim šlo o to, nemít tak dlouhé cesty do Kláštera ve chvíli, kdy to měli mnohem blíže do Třebechovic. Staršovstvo jako v minulém případě tento odstup povolilo, i když si hned spočítalo, že odchodem bělečských vznikne na saláru ztráta skoro padesát dva zlatých. Tuto ztrátu se staršovstvo snažilo nahradit 8% přírůžkou ke stávajícímu sborovému rozpočtu.¹⁵⁰ A roku 1879 odstoupily od Klášterského sboru Krňovice.

V první polovině 70. let 19. století začaly v Podorlicku probíhat významné změny spojené s výstavbou železnice. Ačkoliv se myšlenka na zřízení železnice západním podhůřím Orlických hor zrodila už na přelomu poloviny minulého století, podmínky pro její výstavbu

¹⁴⁷ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. zápisy ze sbírek, balík R-III-E -4.

¹⁴⁸ MATĚJKA, Jiří. Dějiny sboru Klášterského. s. 104. Tiskem nevydáno. Práce je uložena v archivu ČCE Klášter nad Dědinou.

¹⁴⁹ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. smlouva, R-III-D-B/7.

¹⁵⁰ MATĚJKA, Jiří. Dějiny sboru Klášterského. s. 106. Tiskem nevydáno. Práce je uložena v archivu ČCE Klášter nad Dědinou.

dozrály až po osudné prusko-rakouské válce.¹⁵¹ Nejbližší železniční trať od Klášteřa protínala města Choceň a Meziměstí. Již v roce 1875, přesněji 25. května, tudy projel první vlak a nejbližší železniční zastávka se nacházela necelé dva kilometry od Klášteřa v obci Očelice. Otevřením a zprovozněním železnice z Chocně až k broumovskému pomezí, byla v 70. letech dokončena hlavní etapa výstavby železnice v Podorlicku.¹⁵²

Roku 1889, přesněji 27. ledna, umírá farář Jan Veselý. V Klášteřském sboru setrval neuvěřitelných 46 let. Byl pochován na hřbitově v Klášteře pod cypřiší, kterou si sám zasadil. Klášter tedy musel začít hledat nového faráře. Do několika církevních listů byla podána zpráva o obsazení uvolněného farářského místa a vymezena lhůta přihlášek, která byla stanovena do konce dubna. Budoucí nový farář měl dostat roční služné 600 zlatých a k tomu vše potřebné, jako bylo například dříví pro faru. Dále byla budoucímu faráři přiřknuta i štola pohřební a štola za oddavky. Pohřební štola se měla řídit pěti majetkovými třídami, a to – 1. třída: 10 zlatých; 2. třída: 7 zlatých; 3. třída: 4 zlaté; 4. třída: 2 zlaté a poslední nejchudší 5. třída: 1 zlatý. Nový farář měl samozřejmě také povinnosti, kterým musel dostát. Měl především vyučovat náboženství na klášteřské a bolehošťské škole, navštěvovat nemocné a sloužit jim svátostí Večeře Páně. Sbor nadále faráře zavazoval, aby sloužil i nešporní¹⁵³ služby Boží.¹⁵⁴ V dubnu byl zvolen administrátor sboru, kterým se stal Justus Szalatnay.¹⁵⁵ Na místo nového faráře se nakonec přihlásilo 8 žadatelů. Po čtyřměsíčních jednáních byl nakonec zvolen za nového faráře Oskar Opočenský.

Oskar Opočenský přichází do Klášteřa na podzim roku 1889. Narodil se 6. března 1848 ve Vsetíně jako pátý syn faráře. V 11 letech odchází do Bielefeldu, kde stráví celkem 6 let. Bohosloví Oskar Opočenský vystuduje v Basileji a Vídni. Po studiích se stal vychovatelem v Haagu v rodině vyslance generála barona Langenauna. Ordinován byl ve Vsetíně v říjnu 1873 superintendentem Janem Benešem. Po tříletém působení ve Vsetíně odchází roku 1876 do Heršpic, kde zůstal až do roku 1889. Právě v Heršpicích přijímal Opočenský T. G.

¹⁵¹ HENDRYCH, Stanislav. *Stopou dějin železnic v Podorlicku*. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 1987, s. 73.

¹⁵² Tamtéž, s. 82.

¹⁵³ Nešporami se nazývá odpolední či podvečerní pobožnost. Tato modlitba slouží k tomu, aby věřící poděkoval za skončený den a požádal za odpuštění hříchů, aby si připomněl Kristovo vykoupení a svou naději obrátil k Pánu, světlu, které nezapadá.

¹⁵⁴ MATĚJKA, Jiří. *Dějiny sboru Klášteřského*. s. 121. Tiskem nevydáno. Práce je uložena v archivu ČCE Klášter nad Dědinou.

¹⁵⁵ TOUL, Jan. *Jubilejní kniha česko-bratrské evangelické rodiny: k 150letému jubileu Tolerančního patentu 1781-1931*. České Budějovice: J. Toul, 1931, s.167. Byl farář v Černilově od roku 1860 až do své smrti v roce 1915. Od roku 1864 do roku 1878 byl superintendentním náměstkem.

Masaryka do církve.¹⁵⁶ Oskar Opočenský byl vnuk Jiřího Opočenského, prvního neuherského faráře v Klášteře. Oskar Opočenský měl další dva bratry, kteří byli taktéž evangelickými faráři.

První kázání nového faráře proběhlo 15. prosince 1889 na druhou adventní neděli. Jako první větší problém se za nově zvoleného faráře vyskytuje stavba márnice. Na tuto stavbu bylo ale potřeba odkoupit další pozemek, který měla ve vlastnictví paní Šafařovská. Ta se ho nakonec rozhodla sboru odprodat a určila si cenu 80 krejcarů za jeden sáh. Pozemková situace okolo kostela a hřbitova byla v této době velmi znepokojující, a tak se sbor rozhodl odkoupit od paní Šafařovské 620 sáhů. Náklady na stavbu márnice měly být hrazeny ze hřbitovního fondu a veškerou dopravu a materiály přislíbili na své vlastní náklady dopravit členové sboru.¹⁵⁷ V polovině července 1890 dodává Václav Rejchl nákres stavby márnice. Zakázku na stavbu potom získal Josef Janeček, rodák z Klášteřa, který se ukázal být nejlevnějším. Stavební práce nebyly dokončeny včas kvůli zpožděnému dodání stavebního materiálu. Ještě v témže roce se bourá i stará hřbitovní zeď. Nový hřbitov ale rázem stojí níže než ten starý, a proto se muselo přistoupit k navážce a vyrovnání terénu. Klášterský hřbitov nebyl jediný, který klášterský sbor spravoval. Dále se staral také o hřbitov v Křivicích, který svému účelu slouží dodnes. Hřbitovy sbor vždy vykazoval jako nemovitý majetek.

V roce 1890 umírá manželka Oskara Opočenského, Berta, ve věku 35 let. Tato smutná rodinná záležitost Oskara Opočenského velice zasáhla, ale starost o několik malých dětí ho přiměla znovu se oženit. Neznáme přesné datum jeho druhé svatby, ale archivní prameny nám ukazují jen jméno druhé manželky a datum jejího úmrtí. Byla to Matylda Opočenská a zemřela 19. září 1926 ve věku 57 let.¹⁵⁸

Dostáváme se do období, kdy společnost a nejen ta česká, zažívá velkou vlnu sekularizace. Vzniká mnoho alternativních náboženských proudů, které se více či méně odklánějí od římsko-katolické víry a volají po její reformaci a nebo ji zcela odvrhují. V české společnosti se objevuje vzrůstající odpor k římsko-katolické církvi i přesto, že valná většina stále zůstává formálně katolíky. Vzniká antiklerikální hnutí, které bojovalo jak s úzkým

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 140.

¹⁵⁷ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. výdaje ze hřbitovního fondu, balík R-III-C-4-C.

¹⁵⁸ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. úmrtní parte, R-III-C-2.

sepětím církve se státní mocí tak také z principiálních důvodů. Snažilo se najít mimo náboženskou alternativu.¹⁵⁹

Mimo jiné první antiklerikálové a ateisté zakládali spolky, které zprvu neměly v Rakousku-Uhersku lehký úkol. První takový český spolek byl Spolek volných myslitelů, který trval jen rok a poté byl rozpuštěn úřady. Jako další významnější uskupení byly Volné myšlenky, ale i toto uskupení bylo roku 1915 zakázáno.¹⁶⁰

Dlouhé 19. století je století plné rozporů. Po právu může být prohlášeno za jedno z nejcírkvevnějších století jak českých tak i evropských náboženských dějin. Jeho konec ale znamená předzvěst masového ateismu. Bez této epochy by však pozdější masivní odcírkevnění nebylo vůbec možné.¹⁶¹ Silné protiklady byly i v hloubce prožívané víry. Zatímco jedni z církví zcela vystupují a tvrdí, že ji k životu nepotřebují, druzí se stále více noří do duchovních meditací a dospívají až k nepřijatelně fundamentalistickým názorům.

Tento střet názorů a náboženských ideologií se nevyhnul ani Klášterskému sboru. Přibližně na rozhraní působení faráře Jana Veselého a jeho nástupce Oskara Opočenského do Kláštera přichází anonym, v němž se nachází kritika tehdejších postojů evangelické církve. Pisatel tohoto dopisu na osmi stránkách popisuje nešvary, které evangelickou reformovanou církev postihly a podkládá svá tvrzení výňatky z Písma. Kritika pisatele nevynechala nikoho. Předně se mu nelíbí znesvěcování kostelů pomluvačnými řečmi, které se tam vedou, dále poukazuje na vybavení kostela, které mu připadá zbytečné¹⁶² a ani vzhled farářů není ušetřen. S tímto problémem se nsetkal jen Oskar Opočenský v Klášteře, jak je patrné ze soukromé korespondence se svým synem Oskarem Opočenským, který je v té době vikářem ve Valteřicích¹⁶³, který otci často píše o jakémisi „valteřickém bláznu“, který se považoval za zakladatele svaté obnovené církve.¹⁶⁴

V roce 1898 10. září v Ženevě, byla zavražděna rakouská císařovna Alžběta Bavorská, známější pod pseudonymem Sisi. Smuteční bohoslužby za zemřelou císařovnu se v Klášteře konaly 25. září 1898. Téhož roku v březnu slaví farář Oskar Opočenský padesátileté jubileum

¹⁵⁹ NEŠPOR, Zdeněk R. *Náboženství v 19. století: nejcírkvevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?*. Vyd. 1. Praha: Scriptorium, 2010, s. 261. ISBN 978-80-87271-22-3.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 261.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 284.

¹⁶² Především se jedná o varhany, zvony, lustry, malby a kříže.

¹⁶³ TOUL, Jan. *Jubilejní kniha českobratrské evangelické rodiny: k 150letému jubileu Tolerančního patentu 1781-1931*. České Budějovice: J. Toul, 1931, s. 140.

¹⁶⁴ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. osobní korespondence mezi synem a otcem nepag., R-III-C-3.

a dvacet pět let své duchovní práce. Po několika desítkách let usilovné práce na sbírce pro zakoupení zvonů se klášterskému sboru povedlo je v roce 1899 pořídit. Jejich pořízení předcházely složité debaty a situace. Ještě před koupí zvonů bylo usneseno, že jejich pořizovací cena nesmí přesáhnout obnos fondu na pořízení zvonů. Zvony se objednaly u Carla Schwabeho a jeho firmy Glocken-und Mettal-Giesserei, který nabídl nejnižší cenu. Zvony v tom roce nedorazily kvůli přetrvávajícím mrazům, které jejich dopravu zpomalily. Do Kláštera byly dovezeny v druhé polovině února roku 1900.¹⁶⁵

3.5 Dějiny sboru do 1. světové války

Hned na počátku 20. století musel klášterský sbor zakoupit nové varhany. Sběrka na varhany probíhala již na podzim loňského roku 1900, ale výnosnost nebyla tak velká, jak se předpokládalo.¹⁶⁶ Poprvé varhany v Klášteře zřejmě zazněly během září roku 1901. Hned o Vánocích téhož roku si farář všiml, že varhany hrají slabě. Stěžoval si písemně u dodavatele, který odpověděl, že vina je v nízkém stropu kostela, který tak není zcela akustický.¹⁶⁷

20. října 1900 oslavil klášterský sbor čtyřicetileté jubileum řídícího učitele Františka Černohorského. Nejtěžší pro soukromou evangelickou školu v Klášteře byl rok 1902, kdy se jedná o jejím zrušení či přeměnění v obecnou školu. Farář Opočenský hledá oporu a rady u okolních farářů. Protentokrát zůstala škola v Klášteře stále soukromá. Smutná událost, která se vztahuje ke klášterské škole, se stala 10. listopadu 1910, kdy řídící učitel František Černohorský zemřel. Dalším řídícím vyučujícím se stal František Kašpar. Mladší učitelé se ale stále střídali po krátkých dobách.

Roku 1908, přesněji 6. března, dovršil farář Oskar Opočenský 60 – ti let. Často si ve svých dopisech přátelům a rodině stěžoval na zdravotní potíže, a tak se uvažovalo o pořízení kamen do kostela.¹⁶⁸

Sbor před první světovou válkou odebíral několik evangelických periodik. Zmiňme například časopis Hus, Husův odkaz, Kostnické jiskry, Bratrské listy, Česká rodina a ještě pár dalších.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. sbírky na varhany, R-III-C-4/3.

¹⁶⁶ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. sbírky na varhany, R-III-C-4/3.

¹⁶⁷ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. dopis z 15.1.190, R-III-C-4/3.

¹⁶⁸ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. osobní korespondence oskara opo. seniorovi josefu šárovi, R-III-C.

3.6 1. světová válka v Klášteře nad Dědinou

Pro toto období se mnoho archivních pramenů v Klášteře nad Dědinou nedochovalo. 1. světová válka vypukla 28. července 1914, kdy Rakousko-Uhersko vyhlásilo válku Srbsku a příštího dne přikročilo k všeobecné mobilizaci. Tomuto předcházela známý manifest *Mým národům*.¹⁷⁰

V roce 1915 bylo fungování místní soukromé evangelické školy ohroženo, jelikož řídící učitel František Kašpar by měl odejít do domobrany a mladší učitel Bohuslav Hubený byl v té době na zdravotní dovolené a ještě ani neměl splněné zkoušky způsobilosti. Tak tedy klášterští píší žádost, aby byl František Kašpar zproštěn od domobranecké služby.¹⁷¹ V roce 1917 byly některé školy uzavřeny kvůli nedostatku uhlí a totéž se dělo i v lednu 1918. Díky pokračující válce již v Klášteře nebyli žádní muži-učitelé. Proto do Klášterské školy poprvé nastupuje žena-učitelka. Jako první nastoupila slečna Nekolová z Prahy, která však v Klášteře moc dlouho nepobyla. Po ní nastoupila Oldřiška Vejnarová z Bojman.¹⁷² Po 28. říjnu 1918 bylo jasné, že klášterští svou evangelickou školu už dlouho neudrží. Vydržovat školu pro sbor bylo stále obtížnější a učitelé na církevních školách tak byli stále více platově proti svým kolegům na školách obecných diskriminováni. V roce 1920 byl, farář Oskar Opočenský a řídící učitel František Kašpar zplnomocněni, aby vyjednali převzetí klášterské školy státem. A tak v září 1920 požádali obce Klášter, Ledce, Újezdec a Horní Polánky o zřízení veřejné školy v Klášteře nad Dědinou nebo o zveřejnění školy dosavadní.¹⁷³ V Klášteře pak vznikla dvoutřídní škola a byla otevřena 1. září 1922

Povolávací dopis řídícího učitele Františka Kašpara nebyl jediný, který do Kláštera přišel. František Kašpar byl sice povinnosti nastoupit do domobrany zproštěn, ale místní klášterský hrobař Václav Dušek už takové štěstí neměl. Oskar Opočenský napsal žádost o zproštění vojenské služby Václava Duška, ale odpověď byla zamítavá.¹⁷⁴ V osobní korespondenci faráře se v této době vyskytuje mnoho dopisů, které posílal vdovám, které přišly o své muže ve válce a dál si nevěděly rady.¹⁷⁵ V listopadu 1915 přišel od české superintendence dopis, který na základě společného ministerského usnesení rozhodl, že

¹⁶⁹ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. soupis odebíraných periodik, R-III-D-8.

¹⁷⁰ Tento manifest vydal František Josef I., 28.7.1914. V tomto svolání císař zdůvodňuje důvody, které vedly k vyhlášení války Srbsku.

¹⁷¹ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. žádost z 15. května 1915, nezprac.

¹⁷² Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. soupis zaměstnanců, nezprac.

¹⁷³ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. úřední spis, 10-C-III-4/1.

¹⁷⁴ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. žádost o zproštění vojenské služby, nezprac.

¹⁷⁵ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. osobní korespondence oskara opočenského nepag., 5-R-III-C/5.

budou odnímány všechny zvony, jichž není při bohoslužbě nezbytně zapotřebí, k válečným účelům.¹⁷⁶ Sbor tedy musí vypracovat soupis všech zvonů, které vlastní a připsat k nim spodní průměr a přibližnou váhu.¹⁷⁷ Oskar Opočenský dostával během války i dopisy z fronty, byly to většinou dopisy členů klášterského sboru.¹⁷⁸

3.7 Klášterský sbor v letech 1918-1929

Vznik Československého státu započal již 27. října 1918 večer, kdy telefonoval delegát Národního výboru Vlastimil Tusar a oznámil, že vojenské zhroucení monarchie je na spadnutí. Samotná akce vzniku ČSR začala probíhat druhý den ráno převzetím Obilného úřadu, který byl klíčový pro zásobování. Zahraniční předáci, především Edvard Beneš, ale důsledně varovali, aby se domácí političtí vůdci těmto živelným akcím vyhnuli, především díky chybným odhadům v délce trvání války.¹⁷⁹ Odpoledne se do čela hnutí postavili čtyři členové úřadujícího Národního výboru, kteří se rozhodli postavit do čela akce a ještě během odpoledne odjeli na místodržitelství, kde Maxi hraběti Coudenhove oznámili převzetí veškeré veřejné správy. Místodržící Coudenhove však dostal pokyn od vlády jednat s Národním výborem jako s rodící se vládou českého státu, ovšem takovou, která vznikne na základě manifestu císaře Karla z 16. října 1918. Ovšem již 29. října Coudenhove zjistil, že podléhá Národnímu výboru.¹⁸⁰ Posledním mezníkem v této revoluci byl 30. říjen, kdy se revoluce rozhodovala i v ostatních městech. V místě s převahou českého živlu se ustanovovaly české orgány, zatímco v místech a okolí s převážnou německou menšinou se ustanovovaly německé orgány.¹⁸¹ Dne 14. listopadu se rozšířený Národní výbor změnil v Revoluční národní shromáždění a prohlásilo sesazení habsbursko-lotrinské dynastie a vyhlásilo republiku.¹⁸²

Osvobození z rakousko-uherské nadvlády uvítali všichni členové sboru, ale tuto radost jim kazila bolest ze ztráty příbuzných a blízkých. Sbor samozřejmě přivítal i své „hrdiny“, kteří válku přežili.

¹⁷⁶ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. úřední dopis, nezprac.

¹⁷⁷ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. soupis zvonů, nezprac.

¹⁷⁸ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. dopis od Josefa Hájka Oskaru Opočenskému, 5-R-III-C/5.

¹⁷⁹ KLIMEK, Antonín. Velké dějiny zemí Koruny české. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2000, sv. 13. s. 15-16. ISBN 80-7185-328-3.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 16-19.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 21.

¹⁸² Tamtéž, s. 53.

Po válce se obě církve, jak augšpurská tak i helvétská, spojily do jedné Českobratrské církve evangelické.¹⁸³ Oskar Opočenský tento krok schvaloval. Sám pocházel z rodiny, kde byl otec reformovaný a matka luteránka. I jeho dvě sestry si vzaly za manžely luterské faráře. Nebyla to jediná „reforma“, která na církve a nejen evangelickou čekala. Ještě roku 1910 se ke katolickému náboženství hlásilo 94,8 % obyvatel v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.¹⁸⁴ Česká katolická církev po celou dobu války veřejně proklamovala svou věrnost monarchii a díky tomu na konci války nebyla moc populární. Postupně docházelo k živelným ničivým akcím proti atributům katolické církve. Jedno z nejznámějších veřejných ničení proběhlo v Praze na Staroměstském náměstí, kde byl stržen Mariánský sloup, mylně pokládáný za alegorii vítězství katolíků v bělohorské bitvě.¹⁸⁵ Postupně začal stát přijímat zákony ohledně církví. V únoru 1919 byla kněžím, kazatelům a dalším zakázána politická agitace při kázání a prosazování nějaké politické strany či snad kritizování zákonů, pod hrozbou půlročního vězení. Přes velký odpor katolických poslanců přijalo Revoluční národní shromáždění 1. dubna zákon o pohřbívání ohněm. A taktéž se od dubna na učitelích přestala požadovat příslušnost k nějaké konfesi. Následně v květnu byla povolena rozluka manželství.¹⁸⁶ V prosinci 1918 byla přijat návrh čs. socialisty T. Bartoška, že rodiče mohou o konfesijní či bezkonfesijní příslušnosti svých dětí rozhodovat do věku 14 – ti let. V ČSR bylo oficiálně uznáno 12 církví, některé z nich byly sotva patrné a některé skoro ani neexistovaly. I přes značný počet uznaných církví se v ČSR nacházely církve, které nepožívaly státního uznání.¹⁸⁷

Po válce na sbor začaly doléhat finanční potíže, které byly všude vidět. Všude byla potřeba velkých oprav, které napáchala válka. V roce 1918 bylo v Klášteře služné faráře 5 890 Kč,¹⁸⁸ což nebylo tak špatné oproti ostatním sborům.¹⁸⁹ V březnu roku 1919 rozesílá Oskar Opočenský dopis do všech obcí sboru, v němž vysvětluje, že od roku 1861 se u nás po sborech sbíralo na Gustav Adolfský spolek, který se nyní nahrazuje jen několik měsíců trvající „Jeronýmovou jednotou“. Ta má totiž zatím na kontě pouze 40 000 Kč a bylo by

¹⁸³ ČCE vznikla v roce 1918 spojením Evangelické církve Augsburského vyznání Evangelické církve Helvétského vyznání. Tyto dvě církve působily na českém, moravském a slezském území od vydání tzv. Tolerančního patentu v r. 1781. Slovem „Českobratrská“ ve svém názvu odkazuje ke svým kořenům v české reformaci – k úsilí o obnovu církve v českých zemích, které evropské reformaci předcházelo, zvláště pak k Jednotě českých bratří.

¹⁸⁴ KLIMEK, Antonín. Velké dějiny zemí Koruny české. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2000, sv. 13. s. 150. ISBN 80-7185-328-3.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 150.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 153.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 154.

¹⁸⁸ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. platový výměr faráře, R-III-A/6.

¹⁸⁹ Přípis ze synodního výboru (později synodní rada) přichází 1. července 1919, ve kterém se informuje, aby se farářům zvýšilo služné alespoň na 2 400 Kč.

zapotřebí, aby co nejrychleji dosáhla 100 000 Kč. U každé obce jsou uvedeni dva sběratelé, někde i sběratelky.¹⁹⁰

Každodenní život sboru se plynule do svých kolejí vrátil kolem roku 1920. V této době se opět začínají řešit palčivé každodenní problémy, se kterými se sbor potýkal, jako například jednání o nové studni na hřbitově, vyspravení cesty k chrámu šterkem a začíná se uvažovat o elektrifikaci fary a budovy školy.¹⁹¹ 8. března 1923 slaví Oskar Opočenský padesátileté jubileum své církevní práce a 75 - ti leté životní jubileum. Do Kláštera přicházejí spousty blahopřání a děkovných dopisů.¹⁹² Farář Oskar Opočenský ani v takto vysokém věku nepřestal dojíždět vyučovat náboženství na okolní školy.¹⁹³ Udělejme si malou odbočku do statistiky pro rok 1923. V tomto roce se v Klášteře narodilo 54 dětí, a z toho 5 nemanželských,¹⁹⁴ oddáno bylo 24 manželských párů, z toho 3 smíšené¹⁹⁵ a zemřelo 35 členů sboru, z toho 16 mužů a 19 žen.¹⁹⁶

V únoru 1925 byl instalován za vikáře pro Klášter syn Oskara Opočenského, Bohumír Opočenský.¹⁹⁷ Oficiálně zůstal Oskar Opočenský farářem až do roku 1928, a to především z finančních důvodů. Sňatkem s Bohumírem Opočenských přichází 29.11.1925 do Kláštera Růžena Opočenská, rozená Nováková. Byla to první bakalářka bohosloví.¹⁹⁸ A konečně 23. září 1929 je novým farářem zvolen stávající vikář Bohumír Opočenský.

3.8 Sbor ve 30. letech 20. století

Celý rok 1931 se nesl v duchu oslav 150. výročí vydání tolerančního patentu. Toleranční oslavy se konaly 25. října v Klášteře a tytéž oslavy proběhly 8. listopadu i v Třebechovicích.¹⁹⁹ S počátkem třicátých let se dostáváme do doby hospodářské krize, která se samozřejmě nevyhnula ani Klášteru, což dokládá dopis, který poslal starosta Ostrašovic a ve kterém prosí o uspořádání sbírky pro dělníka Jana Kollerta. Jan Kollert totiž přišel o jednu

¹⁹⁰ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. dopisy Oskara Opočenského do obcí, 5-III-C/5.

¹⁹¹ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. souhrn dopisů, 5-III-C/5.

¹⁹² Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. soubor blahopřání, 5-III-C/5.

¹⁹³ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. Výkaz cestovních cest Oskara Opočenského, 5-III-C/5.

¹⁹⁴ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou: kniha pokřtěných, III-B-1.

¹⁹⁵ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou: kniha manželských ohlášek, III-B-1.

¹⁹⁶ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou: kniha zemřelých, III-B-1.

¹⁹⁷ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. pozvánka na instalaci vikářem, III-C-4.

¹⁹⁸ TOUL, Jan. *Jubilejní kniha českobratrské evangelické rodiny: k 150letému jubileu Tolerančního patentu 1781-1931*. České Budějovice: J. Toul, 1931, s. 139.

¹⁹⁹ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. zápis Bohumíra Opočenského, III-C-4.

ze svých krav a poté byl i propuštěn z pily, kde předtím dlouhodoběji pracoval.²⁰⁰ Tíživá životní situace se tenkrát nevyhnula snad nikomu. Následujícího roku 1932 byl vybudován prostorný sál, který sloužil nedělní škole a pěveckému kroužku „Bohuslav“. Tento sál se dal i vytápet a byl dokončen v létě 1932. Současně s tímto stavebním počinem byla také restaurována farní budova a byl nakoupen nový nábytek do farní kanceláře.²⁰¹

Na druhou květnovou neděli přibyla slavnost matek, kterou organizovala Růžena Opočenská, a stala se v Klášteře po dlouhá léta tradicí. Paní Opočenská byla velmi aktivní žena, a tak staršovstvo pověřilo dopisem bratra Potočka, zda by s paní farářovou projednal vykonávání bohoslužeb, které by vykonávala v době, kdy by farář Bohumír Opočenský byl mimo Klášter.²⁰² Růžena Opočenská s tímto návrhem ochotně souhlasila, což pan Potoček okamžitě oznámil staršovstvu.²⁰³

Během roku 1936 vedl farář Bohumír Opočenský zajímavou korespondenci se sborem v Přerově, který právě v té době hledal nového faráře. V korespondenci se nenachází důvod, proč chtěl farář odejít, ale i tak nebyl do sboru v Přerově přijat a nadále zůstal v Klášteře.²⁰⁴

Roku 1938 se konala sborová slavnost k životnímu jubileu Oskara Opočenského, který slavil 90 let svého života. Hlavní projev slavnosti přednesl synodní senior Kamil Nagy.²⁰⁵ Byla to jedna z mála oslav, které se v roce 1938 pořádaly. Již od roku 1936 probíhala v Orlických horách stavba vojenského opevnění. V polovině roku 1938 byl do vojenské služby povolán i farář Bohumír Opočenský.

3.9 Období druhé republiky a vznik Protektorátu Čech a Moravy

Evropa a potažmo svět se pomalými krůčky v roce 1938 blížily k další světové válce. Československá republika byla tento rok vystavena velkému tlaku tzv. západních mocností a nacistického Německa. První výraznější známky agresivity nacistického Německa v roce 1938 byly prezentovány v tzv. berchtesgadenských podmínkách. Tyto požadavky vznesl Adolf Hitler při jednání s britským ministerským předsedou Chamberlainem. Toto osobní

²⁰⁰ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. dopis starosty z Ostrašovic, III-C-4.

²⁰¹ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. sborové účty, III-D.

²⁰² Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. dopis staršovstva, III-C-4.

²⁰³ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. dopis Potočka, III-C-4.

²⁰⁴ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. osobní korespondence Bohumíra Opočenského, III-C-4.

²⁰⁵ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. pozvánka na slavnostní služby, III-C-4.

setkání dvou významných politických činitelů té doby inicioval sám ministerský předseda Chamberlain.²⁰⁶ Československá republika k těmto jednáním nebyla přizvána a tušila, že následky pro ni nebudou nejlepší. Od samotného Chamberlaina byl tento krok zcela bezprecedentní, jelikož v moderní historii neodjel britský premiér ještě nikdy na takovou cestu.²⁰⁷ Hitler požadoval, aby Československo podstoupilo Německu okresy, kde je více jak 50% obyvatelstva německého. Dále požadoval zrušení čs. –sovětské smlouvy.²⁰⁸ Již 19. září předali britský a francouzský vyslanec prezidentu Benešovi ultimativní nóty svých vlád, které de facto potvrzují podmínky Hitlera.²⁰⁹ Postoj Československa byl zamítavý, což ale neuvítala ani Francie ani Velká Británie a svůj nátlak na ČSR ještě více zvětšila.²¹⁰ Souhlasná odpověď ČSR na sebe tedy nenechala dlouho čekat a byla potvrzena 21. září 1938.²¹¹ Na tyto požadavky plynule navázala godesberská jednání, která proběhla 22.-24.9.1938, kde Chamberlain oznámil Hitlerovi Československý souhlas s předchozí dohodou. Hitler ovšem své požadavky stupňoval a tento souhlas mu už nestačil.²¹² Tyto všechny snahy a vyjednávání vyvrcholily Mnichovskou dohodou.²¹³ Tímto krokem se Československá republika dostala do fáze, kterou dnes označujeme jako tzv. druhá republika. Toto období trvalo od 30. září 1938 do 15. března 1939, kdy byla ČSR obsazena úplně. Hned 5. října 1938 abdikoval Edvard Beneš na post prezidenta a následně byl 30. listopadu 1938 zvolen nový prezident, kterým se stal JUDr. Emil Hácha. Období druhé republiky nemělo dlouhého trvání. Další rána pro Československou republiku přišla 14. března 1939. Od ČSR se odtrhlo Slovensko, které vyhlásilo samostatnost. Češi tento krok vzali jako zradu dosavadních idejí společného státu.²¹⁴ Ještě téhož dne odjel prezident Emil Hácha a ministr zahraničí František Chvalkovský na oficiální návštěvu do Berlína. Zde byly prezidentovi Háchovi předloženy dvě možné alternativy českého vývoje. Podle těchto návrhů měla vstoupit v šest hodin ráno německá armáda na české území a německé letectvo obsadit česká letiště. Alternativa spočívala v tom, zda se tento plán uskuteční „mírově“ či „násilně“.²¹⁵ Okupace českomoravského území započala v odpoledních hodinách 14. března a úplně byla dokončena následujícího dne.

²⁰⁶ KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd.1. Praha: Paseka, 2002. sv.14. s. 625. ISBN 80-7185-425-5.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 625.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 626.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 631.

²¹⁰ Tamtéž, s. 632.

²¹¹ Tamtéž, s. 638.

²¹² Tamtéž, s. 640.

²¹³ Mnichovská dohoda znamenala tzv. O nás, bez nás. Československu byla jen oznámena a neočekávala se od ČSR žádná odpověď.

²¹⁴ GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd.1. Praha: Paseka, 2006. sv.15. s. 165-166. ISBN 80-7185-582-0.

²¹⁵ Tamtéž, s. 169-171.

Oficiální zdůvodnění této akce bylo, že se *Česko-Slovensko nacházelo v rozkladu a panoval zde nesnesitelný teror proti německým soukmenovcům*. Vznikl tedy Protektorát Čechy a Morava.

3.10 Dějiny Klášterského sboru v letech 1938 – 1939 - Epilog

Tyto historické události se dotkly i Kláštera. Již 19. března se v Toleranční síni čte projev synodní rady k obsazení zbytku Československé republiky nacistickým Německem. K prvnímu dni nacistické okupace si Bohumír Opočenský napsal toto: „*Okupace postihla sbor velikým smutkem. Všem, ale bylo jasné, že válka je přede dveřmi.*“²¹⁶ Hned v prvních hodinách německé okupace byl Klášter obsazen. Velitel bydlel ve škole, ale faru nedovolil obsadit, byl totiž taktéž evangelického vyznání!²¹⁷ Od května 1939 bylo nutné dopředu dávat vědět o schůzi staršovstva a po schůzi dávat vědět písemně výsledek schůze. V poště faráře Opočenského v této době přibývá dopisů, nejvíce během září, se žádostí o vystavení rodokmenu kvůli dokladu o árijském původu. Proběhly i přestupy od židovské církve k církvi evangelické, ale většinou to nemělo žádný dopad a dotyčným to nebylo nic platné.²¹⁸ Od května se v matrice pokřtěných objevují lidé židovského původu, ba dokonce celé rodiny.²¹⁹ Na Bohumíra Opočenského se obraceli i lidé, kteří si jen mysleli, že jejich předci byli zapsáni v Klášterském sboru a farář tak denně musí vyřídit spousty dopisů a požadavků. Hospodářské a ekonomické výdaje či spíše v této době starosti se nedostávají tolik do popředí. Více kdy jindy se projevuje pomoc mezi členy sboru, která se odráží i ve výtěžku z chrámových sbírek. Sbor v roce 1939 neřešil mnoho významných problémů ani ho nečekaly významné události. Čas jako by se v Klášteře zastavil.

Epilog

Dějiny sboru Klášter nad Dědinou jsem ukončila v roce 1939. Pro sbor to nebyla nejlépejší doba, kterou prožíval a to především z ideologických důvodů. Tehdejší farář Bohumír Opočenský se záhy po okupaci stal členem organizace Národní Obrany. I během válečných let pořádal vzpomínkové akce a oslavy k výročí narození nebo úmrtí T. G.

²¹⁶ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. deník Bohumíra Opočenského nepag., III-C-4.

²¹⁷ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. soukromá korespondence Bohumíra Opočenského, III-C-4.

²¹⁸ Například přestup Elzi Feinové, která byla židovského vyznání a v dubnu 1939 přestoupila k ČCE. Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. seznam nově přistoupivších z let 1939-1942, III-D-8.

²¹⁹ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad dědinou, fasc. matrika pokřtěných, III-B-1.

Masaryka. Dokonce ještě v roce 1939 oficiálně sbor oslavil výročí vzniku Československé republiky. I přes tyto řekněme „chrabré“ akce a události byl Bohumír Opočenský prozrazen a musel se začít skrývat. Nejprve se ukrýval u svého bratra v Pelhřimově, ale po týdnu schovávání a pronásledování gestapem dostal strach, aby se nemstili na jeho rodině a sám se „dobrovolně“ udal. Nejprve byl gestapem vyslýchán v Hradci Králové a poté byl převezen do koncentračního tábora v bavorském Dachau. Je až k neuvěření, že se zde dočkal konce války a v „pořádku“ se navrátil zpátky do Kláštera. Pohnutý osud života Bohumíra Opočenského tím ale ještě neskončil. Po únorovém převratu v roce 1948 přišel o poslední zbytky naděje, kterou vkládal do demokratického řízení. S tímto režimem už nedokázal tak vytrvale bojovat, a to především z důvodu jeho podlomeného zdraví a přesvědčení, že jeho spolupráce s tehdejším režimem bude pro sbor mnohem přínosnější. Především díky osobě Bohumíra Opočenského Klášterský sbor přežil komunistickou mašinérii a zachoval se až do dnešních dnů.

4. Evangelická architektura

4.1 Stavební vývoj po vydání tolerančního patentu

V této části práce se budu věnovat vývoji tzv. tolerančních modliteben²²⁰ evangelických církví.

„Historické sakrální evangelické stavby dochované z doby „ dlouhého“ 19. století, které slouží původnímu účelu v rámci stejné církve, je i z dnešního hlediska možné vnímat nejen jako relikt minulosti, tedy historické prameny a indikátory, ale i jako součást stále živé kolektivní kulturní paměti českých evangelíků.“²²¹

Po vydání tolerančního patentu císařem Josefem II. mohli čeští evangelíci nejen začít uznávat legálně svoji víru, ale za jistých podmínek také mohli stavět na vlastní náklady toleranční modlitebny. Evangelické sakrální stavby se od sebe odlišují jak diachronně tak i synchronně. Výjimku tvoří modlitebny postavené v letech 1782 až 1848, které se musely řídit státními nařízeními. Před vydáním tolerančního patentu se tajní katolíci scházeli povětšinou ve stodolách, domácnostech nebo i dílnách. Málokdo z tajných nekatolíků před rokem 1781 navštívil evangelický kostel mimo hranice monarchie.²²²

Podle ustanovení tolerančního patentu nesměla mít modlitebna žádných zvonů, oken s oblým záklenkem, věží a vstupu z veřejné ulice, který by mohl připomínat kostel.²²³ Modlitebny mohly být postaveny z jakéhokoliv materiálu, tady toleranční patent překážku nekladl.²²⁴ Některá tato ustanovení nebyla motivována sjednocením vzhledu modliteben, ale spíše se jednalo o viditelnou diskriminaci evangelíků ze strany státu.²²⁵ Tyto modlitebny byly navrženy jako modely, které se stavěly podle plánů generální stavební kanceláře v tzv. úřednickém stylu Josefa II., který vycházel z rakouského klasicismu.²²⁶ Ve Vídni vzniklo Generální stavební ředitelství, kterému podléhala všechna zemská stavební ředitelství. Bylo

²²⁰ Nejedná se přímo o kostel v takovém smyslu, jak ho známe dnes. Toleranční modlitebna měla být stavba, která nesměla svou vnější podobou připomínat kostel.

²²¹ ALTOVÁ, Blanka. *Kostely českých evangelických sborů z hlediska teorie kolektivní paměti*. s. 311. In NEŠPOR, Zdeněk R. – KAISEROVÁ, Kristína. *Variety české religiozity v „dlouhém“ 19. století (1780-1918)*. Ústí nad Labem, 2010. ISBN 978-80-86971-87-2.

²²² ALTOVÁ, Blanka. *Kostely českých evangelických sborů z hlediska teorie kolektivní paměti*. s. 316-317 In , NEŠPOR Zdeněk R. – KAISEROVÁ, Kristína. *Variety české religiozity v „dlouhém“ 19. století (1780-1918)*. Ústí nad Labem, 2010. ISBN 978-80-86971-87-2.

²²³ MEDEK, Zdeněk. *Na slunce a do mrazu: první čas josefínské náboženské tolerance v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha: Kalich, 1982, s.152.

²²⁴ Tamtéž, s. 152.

²²⁵ ALTOVÁ, Blanka. *Kostely českých evangelických sborů z hlediska teorie kolektivní paměti*. s. 319. In NEŠPOR Zdeněk R. – KAISEROVÁ, Kristína. *Variety české religiozity v „dlouhém“ 19. století (1780-1918)*. Ústí nad Labem, 2010. ISBN 978-80-86971-87-2.

²²⁶ Tamtéž, s. 317.

rozděleno do tří oddělení, přičemž výstavba modliteben a far spadala do kompetencí prvního oddělení.²²⁷

První toleranční modlitebny byly stavěny ze dřeva a poté teprve z kamenů či cihel.²²⁸ Taková toleranční modlitebna měla vcelku jasný charakter uspořádání. Středem většiny modliteben v reformované církvi byl na delší straně stůl Páně a za ním vyvýšená kazatelna. Tento prostor ze tří stran obklopovaly lavice. V luterských sborech byla zachována podélná orientace, která dovolila oddělit prostor oltáře od celku modlitebny a kazatelna se stala spojnicí obou částí.²²⁹

V rámci tolerančních modliteben byly již na začátku těchto usnesení povoleny výjimky. Jako jedna z prvních výjimek, týkající se stavby věže, byla udělena slezské Drogomyšli. *„Žádost tamějších evangelíků o věž roku 1792 gubernium v Brně zamítlo. Baron Frydcryk Callisch jako významný člen sboru se ještě ten měsíc vydal osobně do Vídně za císařem. Padl před ním údajně na kolena a prosil. Žádost odůvodňoval tím, že Drogomyšl leží při pruské hranici, kde v nedalekých Golasowicích evangelíci věž mají. Dvorským dekretem 25. června 1792 získal povolení rakouského císaře postavit věž s jedním zvonem, ne vyšší než deset sáhů. Callish vybudoval věž vysokou deset sáhů, kříž na ní osazený měl však další dva sáhy. Po stížnosti, že je věž vyšší, než má být, brněnské gubernium nařídilo kříž sundat. Podruhé se Callish vydal za císařem a podařilo se mu vyprosit nejen ponechání kříže, ale i zavěšení druhého zvonu. Posvěcení se konalo roku 1797. To byl ovšem ojedinělý případ.“*²³⁰

Jako první evangelíci museli shromáždit dostatek věřících, kteří by byli schopni si takovou modlitebnu na své náklady vybudovat. Naproti tomu výstavba katolických kostelů se hradila ze státního náboženského fondu, nebo z peněz donátorů, což byla většinou katolická šlechta. Takové shromáždění evangelických věřících muselo ještě sehnat parcelu, na které se modlitebna vystavěla, a souhlas státních úřadů a katolíků, kteří v dané oblasti žili.²³¹

Rozdíl mezi katolickým kostelem a toleranční modlitebnou nebyl jen ve vnějším vzhledu, ale také v samotném založení. Katolické kostely se zakládaly na „posvátných místech“, které jsou spjaty s mučedníky či na místech, kam byly takové ostatky přeneseny. Katolický kostel potom takové místo zviditelňuje a ztotožňuje se s ním. Tyto kostely jsou

²²⁷ Tamtéž, s. 318.

²²⁸ Tamtéž, s. 153.

²²⁹ MELMUKOVÁ, Eva. *Toleranční modlitebny a jejich vývoj*. Veritas, 2012, s. 4.

²³⁰ PROCHÁZKOVÁ, Marta: Přistavby věží u tolerančních modliteben, s. 333. In NEŠPOR, Zdeněk, R. - KAISEROVÁ, Kristína. *Variety české religiozity v „dlouhém“ 19. století (1780-1918)*. Ústí nad Labem, 2010. ISBN 978-80-86971-87-2.

²³¹ NEŠPOR, Zdeněk R. - ALTOVÁ, Blanka. *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. 1. vyd. Praha: Kalich, 2009, s. 43. ISBN 978-80-7017-129-5.

poté rituálně zasvěceny nějakému světcí, Bohu, symbolu nebo biblické postavě a jsou orientovány na východ k Jeruzalému.²³² Naproti tomu evangelíci nespojují založení kostela/modlitebny se spojením posvátného místa či posvátných obrazů, ale je vázáno na společenství sboru, které musí mít dostatečný počet věřících. Evangelické kostely nemají patrocínium²³³, ale jsou přímo delegovány Kristu.²³⁴ Další rozdíl můžeme najít už v názvu těchto budov. Římsko-katolická církev si ponechala označení kostel a toleranční patent ponechal nově ustanovenému evangelickému vyznání pojem modlitebna. Tato problematika pojmosloví vyvstala v polovině 19. století.²³⁵ Emil Edgar v roce 1911 napsal o toleranční modlitebně, „že základní myšlenkou evangelického kostela není chrám, nýbrž modlitebna, bratrský sbor, shromáždění věřících ke společné modlitbě, přijímání Večeře Páně a především pro kázání.“²³⁶

Výjimku v evangelické sakrální architektuře tvoří tzv. kostely milosti, které byly postaveny ještě před vydáním tolerančního patentu. Tyto kostely vznikly ve Slezsku a bylo jich 6. Svůj název získaly, protože mohly být postaveny z milosti panovníka. V roce 1709 švédský král Karel XII. donutil císaře Josefa II., aby tzv. exekučním recesem²³⁷ připojeným k Altranstädtské smlouvě²³⁸ povolil slezským evangelíkům stavbu nových kostelů.²³⁹ Dodnes se zachovaly pouze kostely v Jelení Hoře, Kamenné Hoře, Těšíně a Miliči.

V této době například ve Francii vznikají tzv. temply, což jsou protestantské církevní bohoslužebné kostely, které ovšem nepodléhají žádným nařízením jako české toleranční modlitebny.²⁴⁰ Ale tyto vzory v českých zemích nebyly využity. Díky rekatolizačním snahám se už dávno zapomnělo na kostely kališníků, luteránů a sbory Jednoty bratrské, které se stavěly během 15. a 16. století.²⁴¹ K určité konfesijní vyřazenosti v oblasti sakrální evangelické architektury dochází s vydáním Majestátu Rudolfa II. v roce 1609, který byl

²³² Tamtéž, s. 33.

²³³ Neboli zasvěcení, které označuje v katolické církvi pojmenování určité budovy, kostela, kláštera či nemocnice po určitém světcí, pod jehož ochranou má dané místo stát.

²³⁴ NEŠPOR, Zdeněk R - ALTOVÁ, Blanka. *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. 1. vyd. Praha: Kalich, 2009, s. 33. ISBN 978-80-7017-129-5.

²³⁵ Tamtéž, s. 34.

²³⁶ EDGAR, Emil. *Protestantismus a architektura*. Praha, 1911. s. 23.

²³⁷ tzv. exekuční reces (prováděcí narovnání) z roku 1709, kterým byla povolena výstavba šesti evangelických kostelů tzv. *kostelů milosti* – v Zaháni, Kožichově, Jelení Hoře, Landeshutě, Miliči a v Těšíně.

²³⁸ Altranstädtská konvence je mezinárodní smlouva uzavřená dne 1. září 1707 na zámku v Altranstädtu v Sasku mezi švédským králem Karlem XII. a císařem Josefem I. Obsahem smlouvy byla ustanovení zlepšující postavení evangelíků ve Slezsku.

²³⁹ NEŠPOR, Zdeněk R - ALTOVÁ, Blanka. *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. 1. vyd. Praha: Kalich, 2009, s. 35. ISBN 978-80-7017-129-5.

²⁴⁰ MELMUKOVÁ, Eva. *Toleranční modlitebny a jejich vývoj*. Praha: Veritas, 2012, s. 4..

²⁴¹ NEŠPOR, Zdeněk R - ALTOVÁ, Blanka. *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. 1. vyd. Praha: Kalich, 2009, s. 35. ISBN 978-80-7017-129-5.

přímým podnětem pro stavby staroměstských luteránů – kostel sv. Salvátora, architekt neznámý, zřejmě po roce 1611, i evangelíků malostranských – kostel Nejsvětější Trojice, druhé desetiletí 17. století, zřejmě císařský architekt Giovanni Maria Filippi.²⁴² Právě malostranský kostel nám jasně ukazuje, že v této době neexistovala „ortodoxní“ představa rozlišující architekturu podle konfese, jelikož architekt Filippi se zcela držel podoby římského kostela Sta Trinita dei Monti.²⁴³

I kdyby se na tyto evangelické kostely a sbory nezapomnělo, nemohli by je evangelíci po roce 1781 stejně využít. Zlom ve vývoji evangelické sakrální architektury mohl nastat po roce 1848, kdy už nebylo za potřebí dodržovat toleranční omezení. Je s podivem, že tento zlom nenastal.

První novodobý evangelický kostel ve Vanovicích, byl spíše okázalou ukázkou katolického kostela.²⁴⁴ Evangelická církev se snažila demonstrativně předvést i svou okázalost vůči římsko-katolické církvi. Kostely začaly mít bohatě zdobenou fasádu, mnoho plastických reliéfů a sloupů a spousty okrasných říms. Evangelický chrám, ale neslouží stejnému účelu, jako kostel katolický, jelikož protestantismus zavrhuje mši jako oběť, proto zde není posvátné místo Boha na oltáři v presbyteriu.²⁴⁵ Evangelický chrám má být jen prostou modlitebnou, která poskytne shromáždění věřících jednoduchou bohoslužbu a její vnitřní interiér by měl korespondovat s vnějším uspořádáním chrámu.²⁴⁶ Zároveň reformovaní evangelíci zdůrazňují, že ke svým bohoslužbám ani nepotřebují kostel či chrám, jelikož bohoslužba má být konána tam, kde je to potřeba.²⁴⁷

4.2 Stavební vývoj po polovině 19. století

Po polovině 19. století se v evangelické architektuře začaly uplatňovat dva architektonické styly, a to novoklasicismus a romantismus. Sloh romantismu se mohl v evangelické sakrální architektuře plně projevit po roce 1848. V tomto historizujícím slohu se totiž dala znázornit kulturní osobitost národa a také církevní tradice. Evangeličtí stavitelé v této době přebírají dokonce stejný stavební styl od katolických kostelů. Plně své kostely vystavěli v novogotických podobách, které ovšem ne vždy s gotikou, která představovala

²⁴²BENEŠOVSKÁ, Klára et al. *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada: Architektura*. Vyd.1. Praha: Paseka, 2009. s. 370. ISBN 978-80-7432-001-9.

²⁴³ Tamtéž, s. 370.

²⁴⁴ EDGAR, Emil. *Protestantismus a architektura*. Praha, 1911, s.67.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 66.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 67.

²⁴⁷ NEŠPOR, Zdeněk R - ALTOVÁ, Blanka. *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. 1. vyd. Praha: Kalich, 2009, s. 34. ISBN 978-80-7017-129-5.

umění středověku, měly co dělat.²⁴⁸ Je těžké pochopit, proč se evangeličtí architekti přimkli k novogotickému slohu a k předhánění se v okázalostech evangelické architektury.

Další období v evangelické architektuře by se dalo vydělit léty 1861, kdy byla vydána tzv. únorová ústava²⁴⁹ a rokem 1918, který se pojí se vznikem samostatného Československa. U venkovských staveb kostelů stále ještě dozníval romantismus, zatímco u progresivnějších městských staveb kostelů se plně prosadil tzv. přísný historismus²⁵⁰, který ovlivnil nejen architekturu, ale také památkové přístupy a restaurátorské zásahy do památek.²⁵¹ To se projevilo v restaurátorském purismu, jehož nejvýznamnějším představitelem byl Josef Mocker, který se bohužel na výstavbách a nebo přestavbách evangelické architektury nepodílel. Hlavním centrem rozvoje přísného historismu byla Praha, která byla ideově provázaná s Vídní, což bylo patrné i na vzdělání architektů tohoto směru, kteří byli většinou školeni na vídeňské Akademii a „jejich umělecký názor byl určen polaritou mezi dogmatickou novogotikou a obecně platnou novorenesancí“.²⁵²

V této době je také patrný lehký příklon k raně křesťanské římsko-byzantské architektuře, a to zejména v podobě longitudinální neklenuté baziliky, otevřené do krovu nebo s trémovým stropem, či k podobě centrální stavby na půdorysu kruhu nebo řeckého kříže. Tento odklon není přímo vázán na historismus, ale dělá se vždy od středověku až po novověk, je to spíše odraz kritického vyjádření k současné církvi. Tento směr chtěl znovu ukázat na odklon od prvotní apoštolské církve a s ní spojované ideály chudoby a vznešené jednoduchosti.²⁵³

Pozdní historismus na konci 19. století byl opět stylově pluralitní a ztratil charakter normativnosti. V sakrálním stavitelství se znova rozmohlo užití novorománského a novogotického slohu a vedle nich se začalo uplatňovat i novobaroko. Rakouští stavitelé se vraceli k baroknímu klasicismu a oživovali ho jako národní styl, zatímco čeští architekti hledali národní identitu v českém baroku.²⁵⁴ V 80. a 90. letech se začala vedle italské

²⁴⁸ Tamtéž, s. 47.

²⁴⁹ Únorová či Schmerlingova ústava byla ústava Rakouského císařství, kterou 26. února 1861 státní ministr Anton von Schmerling oktrojoval nebo-li vyhlásil pro celé její území. Jednalo se o realizaci Říjnového diplomu z předchozího roku. Vyhlášením ústavy došlo fakticky ke změně systému na konstituční monarchii. Zřizovala dvoukomorovou Říšskou radu jako základní zákonodárný orgán monarchie a zemská zřízení s volebními řády do Zemských sněmů. Ústava platila do roku 1865, kdy byla její platnost pozastavena (tzv. sistace ústavy) císařem na žádost předsedy vlády Richarda Belcrediho.

²⁵⁰ Období přísného historismu je vymezeno léty 1860-1880.

²⁵¹ NEŠPOR, Zdeněk R - ALTOVÁ, Blanka. *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. 1. vyd. Praha: Kalich, 2009, s. 47. ISBN 978-80-7017-129-5.

²⁵² Tamtéž, s. 47.

²⁵³ Tamtéž, s. 48.

²⁵⁴ Tamtéž.

renesance valně rozvíjet i česká novorenesance jako „národní sloh“.²⁵⁵ Vyznačoval se malovanými nebo rytými ornamenty a figurálními výjevy na fasádách a užitím říms s lunetovými výsečemi. Čistá forma novorenesance byla málokde využita a spíše se prolínala s novoklasicismem. Na přelomu 19. a 20. století se v evangelické sakrální architektuře začíná projevovat vlastní „evangelický historismus“, který se snaží o vybudování církevní identity pomocí architektonických znaků.²⁵⁶

V této době evangelické kostely již nemusely dodržovat nařízení, která vyšla v roce vydání tolerančního patentu. Evangeličtí architekti začali vehementně rekonstruovat „staré“ modlitebny, ke kterým přistavovali věže, upravovali vstupní vchody a dodělávali mohutná průčelí a hojně dokupovali zvony.²⁵⁷ Proč započala tak velká vlna přestaveb a především proč evangelíci tolik usilovali o věže? Důvody byly samozřejmě jak prestižní tak i ryze praktické. Mezi ty praktické důvody patřila potřeba zvonů ke svolávání shromáždění k bohoslužbám z několika okolních vesnic. Pohybujeme se v době bez telefonů a hodinek, které by lidé mohli neustále nosit při sobě, a svolání takového davu lidí k bohoslužbě, svatbě či pohřbu nebyla lehká věc. Zvuky zvonů lidem ulehčily mnoho práce.²⁵⁸ I v oblasti zvonů šel toleranční patent obejít. Dokladem toho jsou Vanovice, kde neměli přímo zvony, ale měli čtyři tyče umožňující zvonění na třech tyčích v durovém akordu při radostných událostech a v mollovém akordu při smutečních obřadech a událostech. Toto obejítí stanov, které určoval toleranční patent, však nezůstalo bez odezvy. Roku 1843 byla do Vanovic svolána komise, která si bohužel s problémem neuměla poradit, a tak tento spor podstoupila nejvyšší dvorská kancelář ve Vídni. Po audienci faráře dvorská kancelář vydala kladné rozhodnutí ve věcech „zvonících tyčí“. Vanovický příklad není jediný, který dokazuje možnost obejítí stanov tolerančního patentu.²⁵⁹

Po vydání protestantského patentu, který veškerá omezení ruší, se začínají evangeličtí věřící předhánět s katolíky o to, kdo bude mít vyšší věž u kostela. Postupně se tak smazává rozdíl mezi evangelickým a katolickým kostelem, ba dokonce někde je ten evangelický i víc zdobnější a honosnější. Emil Edgar to zhodnotil slovy: „*Staví sobě chrámy, jež jsou téměř*

²⁵⁵ Tamtéž, s. 48.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 49.

²⁵⁷ ALTOVÁ, Blanka. *Kostely českých evangelických sborů z hlediska teorie kolektivní paměti*. s. 323 In NEŠPOR, Zdeněk R. – KAISEROVÁ, Kristína. *Variety české religiozity v „dlouhém“ 19. století (1780-1918)*. Ústí nad Labem, 2010. ISBN 978-80-86971-87-2.

²⁵⁸ PROCHÁZKOVÁ, Marta. *Přístavby věží u tolerančních modliteben*. s. 335 In NEŠPOR, Zdeněk R. – KAISEROVÁ, Kristína. *Variety české religiozity v „dlouhém“ 19. století (1780-1918)*. Ústí nad Labem, 2010. ISBN 978-80-86971-87-2.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 336.

všechny docela katolické“.²⁶⁰ Horečné přístavby měly za následek také změnu nebo spíše prodloužení kostela. To v praxi znamenalo zrušení typického reformovaného uspořádání uvnitř kostela, které nahradilo uspořádání katolické nebo luterské.²⁶¹

4.3 Stavební vývoj evangelické architektury na počátku 20. století

Na počátku 20. století začínají do evangelické architektury pronikat slohové podněty od drážďanských a berlínských architektů. Od roku 1899 to byla především secese, která se dál mísila s historizujícími slohy. V čistě českém prostředí byla situace evangelíků na počátku 20. století velmi složitá. Dobový politický tisk je osočoval z malé míry vlastenectví a s příliš vřelými vztahy s Pruskem. V této době nebyla potřeba stavět nové kostely ani chrámy, ale zrak se upíral spíše na stavby ryze světské, jako byly například divadla, obytné domy, muzea a spousty dalších.²⁶²

Před rokem 1915 se v evangelické církvi začal rozmáhat odkaz na Jana Husa a skrze něj interpretovat roli církve v českém národě. Začaly se stavět sborové domy v jejichž architektuře se uplatnil kubismus a puristická moderna.²⁶³ Dalším projevem tohoto odkazu byly pomníky M. Jana Husa či Husovy ulice, které v té době muselo mít skoro každé „pokrokové“ město.²⁶⁴

Po roce 1918 se evangelická církev sloučila, mimo církev v Ochranově, a přijala název „evangelická církev bratrská“. Ve svých sakrálních stavbách se hlásili k národnímu slohu, kterým byl v té době kubismus. Po roce 1923 se v Praze v Jungmanově ulici přestavoval Husův dům, který se zároveň stal sídlem ústředí Českobratrské církve evangelické a sídlí tam dodnes. Architekt této přestavby Bohumír Kozák využil kubismus na této stavbě jako ornament. Od roku 1928 se hlavním stavebním slohem stává funkcionalismus, který také hojně využívá evangelická architektura. Tento sloh vydrží až do roku 1945 a vyplní i poslední tři léta demokratického vývoje v Československu.²⁶⁵

²⁶⁰ EDGAR, Emil. Protestantismus a architektura. Praha, 1911. s. 66.

²⁶¹ PROCHÁZKOVÁ, Marta. *Přístavby věží u tolerančních modliteben*. s. 340-343. In NEŠPOR, Zdeněk R. – KAISEROVÁ, Kristína. *Variety české religiozity v „dlouhém“ 19. století (1780-1918)*. Ústí nad Labem, 2010. ISBN 978-80-86971-87-2.

²⁶² NEŠPOR, Zdeněk R - ALTOVÁ, Blanka. *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. 1. vyd. Praha: Kalich, 2009, s. 50-51. ISBN 978-80-7017-129-5.

²⁶³ Tamtéž, s. 51.

²⁶⁴ NEŠPOR, Zdeněk R. *Náboženství v 19. století: nej církevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?*.

Vyd. 1. Praha: Scriptorium, 2010, s. 287. ISBN 978-80-87271-22-3.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 52-53.

4.4 Stavební vývoj chrámu v Klášteře nad Dědinou

Než se započalo se stavbou toleranční modlitebny v Klášteře, tamější sbor se nejprve snažil získat malý kostelík přímo v Klášteře, který snad kdysi patřil českým bratřím.²⁶⁶ Pozemek pro výstavbu modlitebny nakonec sboru věnoval Václav Větvička.²⁶⁷ Tehdejší rychtář nechtěl zůstat v této horlivé náladě pozadu a jako náhradu věnoval Větvičkovi polovinu svých pozemků v místě, kterému se říká „v Klučeninách“. Nová modlitebna byla vysvěcena 16. října 1785.

Kostel byl původně vystavěn ve státním úřednickém stylu, novoklasicismus, ale během úprav v 19. století mu byl vtisknut ráz novoklasicistní s historizujícími prvky.

V roce 1817 se přiblížilo stoleté jubileum reformace, které bylo samozřejmě slaveno i v Klášteře. Právě k tomuto slavnému výročí chtěl tehdejší farář sboru Jiří Opočenský provést přestavbu klášterského chrámu. S pracemi na přestavbě se začalo pozdě, a tak se k ní přikročilo až v roce následujícím. Jednalo se o zvýšení chrámové lodi a její zvětšení.²⁶⁸ K tomuto rozšíření lodi bylo zapotřebí vyřešit vlastnictví pozemků v okolí chrámu. Roku 1817 podstupuje pozemek před chrámem sboru dědičný držitel gruntu č. p. 6 Václav Skala.²⁶⁹

První snahy klášterského sboru o vybudování věže k stávajícímu kostelu spadají již do roku 1853. Již 2. února 1853 se členové sborů scházejí ke schůzi, kde se rozhoduje o výstavbě věže a přestavbě chrámu. O členech, kteří se na schůzi nedostavili, se předpokládá, že taktéž souhlasí. Sbor dostal i souhlas klášterského zastupitelstva a místních katolíků. Chud' vystavět novou věž ke stávajícímu kostelu měl tedy celý klášterský sbor, ale to ke stavbě nestačilo. Již 7. března přichází c.k. podkrajskému úřadu dopis od sboru v Bolehošti a Lipinách, který není ničím jiným než protestem proti stavbě věže.²⁷⁰ Protestujících nebylo nijak málo, na konci dopisu je připojeno 83 jmen. Souhlasící členové klášterského sboru vydali agitační leták, kterým se snažili nalákat co nejvíce přispěvatelů na stavbu věže. Vyměnili si i několik dopisů s nesouhlasícími sbory, které stavbu věže označili jako „modloslužbu a pýchu“.²⁷¹ I přes tyto nepříznivé situace byla věž postavena a kostel v roce 1855 dostal zhruba takovou podobu, jakou má dnes. To znamená že jeho ráz je novoklasicistní s historizujícími prvky.

²⁶⁶ MATĚJKA, Jiří. Dějiny sboru Klášterského. s. 6-7. Tiskem nevydáno. Práce je uložena v archivu ČCE Klášter nad Dědinou.

²⁶⁷ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. věnovací dopis, nezprac.

²⁶⁸ NEŠPOR, Zdeněk R - ALTOVÁ, Blanka. *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. 1. vyd. Praha: Kalich, 2009, s. 223. ISBN 978-80-7017-129-5.

²⁶⁹ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou fasc. smlouva, R-III-A-10.

²⁷⁰ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. protestní dopis, R-III-C-4- A/2.

²⁷¹ Tamtéž.

Dalším významným mezníkem pro chrám v Klášteře byl rok 1885, kdy se slavilo sto let od postavení chrámu. K této významné události bylo rozhodnuto nechat dát nové hlavní dveře a obnovit venkovní omítku v částech, které jsou nejvíce poškozeny. Všechny výdaje, které měly připadnout na opravy kostela, by měly být hrazeny z dobrovolných sbírek po jednotlivých obcích.²⁷² Samotná oslava tohoto významného jubilea proběhla 18. října 1885. Pozván byl i černilovský farář Justus Szalatnay a senior Jan Janata z Chlebů a během těchto oslav byla prodávána za 10 krejcarů²⁷³ brožura „*K stoleté památce postavení evangelického reformovaného chrámu Páně v Klášteře*“, kterou napsal tehdejší řídící učitel František Černožský.

Na přelomu 19. a 20. století do klášterské kostelní věže přibýly zvony. Nikdo tenkrát v roce 1900 netušil, že zvony budou svolávat lidi z vesnice a okolí pouhých 17 let. Během tohoto roku také proběhla výměna střechy kostela. Nebyla to jediná oprava, kterou chrám potřeboval, postupně se opravila chrámová římsa, střecha věže a samotná chrámová věž.

Škody na chrámu během 1. světové války nevznikly. Zvony byly nakonec postupně do věže vráceny. Až do vypuknutí 2. světové války nepotřeboval chrám větších úprav nebo oprav.

Chrám prošel velkou rekonstrukcí v minulém roce 2012 a poslední práce byly ukončeny letos. Za tři roky bude chrám na svém místě stát již 230 let a bude tak stále připomínat evangelické „vítězství“ nad katolickou hegemonií.

²⁷² Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. farní sbírky pro opravy kostela, III-C-4/6.

²⁷³ Blíže Archiv sboru ČCE Klášter nad Dědinou, fasc. sborové účty, III-C-4/6.

Závěr

Tato předložená bakalářská práce se snaží být aspoň malou ukázkou rodící se evangelické církve od konce 18. století a především se snaží být názorným příkladem každodenního života farářů evangelické církve, kteří se ze začátku museli vyrovnávat s mnoha úskalími a těžkostmi. Nahlédli jsme do jednoho malého sboru, který sice nepsal „velké“ dějiny, ale pro jeho fungování to byly dějiny přímo fatální. V práci jsem se snažila komplexně, posloupně a harmonicky seřadit a prezentovat jak události, které zasáhly evangelickou církev ve středoevropském měřítku, tak i události, které měly charakter regionální nebo spíše místní.

Studium a dějiny bádání doby toleranční a jejího dalšího vývoje je zatím málo probádaná oblast. Celkové shrnutí historie jednoho sboru je malým krůčkem jak bádání o evangelictví přiblížit a objevovat.

Bakalářská práce se snaží pojmut velké časové rozmezí a spoustu událostí a životních příhod jak samotných farářů, tak i tamních obyvatel. Rozpracovat dějiny sboru dále je úkol pro další badatele, neboť pramenů je dostatek. Práce se nesnaží být studnicí statistických údajů a přehledů, ale spíše menší „kronikou“ Klášterského sboru a jeho vývoje od prvopočátku až po osudný rok 1939. Na takto velkém časovém úseku lze vhodně postihnout vývoj evangelické církve, její problémy, které se postupem doby měnily, ale taktéž je možné si povšimnout i změn, které prodělala v oblasti uvědomování si sama sebe.

Druhou částí předložené práce je pojednání o evangelické architektuře. První podkapitola, která se zabývá evangelickou architekturou, je kompilací z literatury, která k tomuto tématu vyšla. Je to ucelený souhrn vývoje od toleranční doby až po dobu zrovnoprávnění s katolickou církví a architektonický vývoj je sledován až do roku 1945. Evangelická architektura není v dnešním bádání nijak výrazně reflektována a zatím ji není věnován ani dostatečný prostor v publikační činnosti. Monografie či spíše studie, které se k tomuto tématu vztahují, jsou velmi skromným dokladem tohoto zvláštního druhu architektury.

Druhá podkapitola je věnována stavebnímu vývoji evangelického chrámu v samotném Klášteře nad Dědinou. Samotný chrám není přehlídkou evangelické vynalézavosti ani vytríbeného vkusu, ale je dokladem o praktičnosti a funkčnosti evangelického stavitelství. Samotný klášterský sbor měl svoji toleranční modlitebnu skoro ihned od počátku, mnohem dříve než soukromou evangelickou školu. Nutnost prostoru ke scházení se za účelem bohoslužeb a jiných náboženských úkonů, byla palčivá okamžitě po vydání Tolerančního

patentu. I přesto, že se v prvních letech trpěné tolerance nemohly tyto toleranční modlitebny vyrovnat katolickým kostelům, jejich vývoj byl i přesto velmi dynamický a postupně se tento rozdíl smazával.

Jak vyplývá z výzkumu, dějiny klášterského sboru jsou výjimečné především tím, že sbor dal základ mnoha dalším sborům a byl jim v jejich začátcích nápomocen. Unikátností sboru je nesporně rod Opočenských, který po několik generací vykonával službu faráře v Klášteře. Opočenští nebyli faráři jen v Klášteře nad Dědinou, ale také v jiných českých a moravských sborech. Převážná část Opočenských si zvolila jako svou životní dráhu právě tu duchovní, takže tu s nadsázkou můžeme mluvit o „farářském rodu“. Samotný Bohumír Opočenský si vzal za ženu první bakalářku bohosloví a jejich vztah jak osobní tak i duchovní můžeme v určitém slova smyslu nazvat „revoluční“.

Tato práce nevyčerpala všechny otázky a možné směry, kterými se bádání o evangelicích může ubírat. Nemusíme hledět jen do „dávné“ historie, ale další možné směry a trendy v bádání najdeme i v dějinách sboru v dnešní době. Samotná fáze dějin evangelictví během komunistického režimu je velmi neprobádaná oblast a sbor v Klášteře nad Dědinou má k tomuto tématu velmi rozsáhlou pramennou základnu.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny:

Archiv ČCE Klášter nad Dědinou:

Korespondence Oskara Opočenského

Deník Bohumíra Opočenského 1930-1939

Soubory: R-III-A

R-III-B

R-III-C

R-III-D

R-III-E

R-III-G

III-C

III-B

III-D

5-III-C

Literatura:

BEDNÁŘ, František. *Památník Českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. Praha: Kalich, 1924.

BĚLINA, Pavel et al. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, sv. 9. ISBN 978-80-7432-105-4.

BĚLINA, Pavel et al. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2001, sv.10. ISBN 80-7185-384-4.

BĚLINA, Pavel et al. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2001, sv.10. ISBN 80-7185-384-4.

BENEŠOVSKÁ, Klára et al. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada: Architektura*. Vyd.1. Praha: Paseka, 2009. ISBN 978-80-7432-001-9.

ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2000. ISBN 80-718-5296-1.

ČORNEJOVÁ, IVA. et al. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd.1. Praha: Paseka, 2008, sv.8. ISBN 978-80-7185-947-5.

EDGAR, Emil. *Protestantismus a architektura*. Praha, 1911.

- GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd.1. Praha: Paseka, 2006. sv.15. ISBN 80-7185-582-0.
- HAVELKA, Emanuel. *Protestantské školství v Čechách a na Moravě*. V Praze: Nákladem "Dědictví Komenského", 1910.
- HENDRYCH, Stanislav. *Stopou dějin železnic v Podorlicku*. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 1987.
- HORÁK, Jan. *Klášter Svaté pole*. Hradec Králové: Balustráda, 200. ISBN 978-80-87172-01-8.
- HREJSA, Ferdinand. *Česká reformace*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1914.
- CHARVÁTOVÁ, Kateřina. *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0385-3.
- KASPER, Tomáš – KASPEROVÁ, Dana. *Dějiny pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2429-4.
- KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2000, sv. 13. ISBN 80-7185-328-3.
- KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd.1. Praha: Paseka, 2002. sv.14. ISBN 80-7185-425-5.
- KUBĚNKA, Jan. *Příspěvek k dějinám kláštera svaté pole u Třebechovic pod Orebem*. in *Sborník vlastivědných prací Orlické hory a Podorlicko*. 1970, č. 3.
- MEDEK, Zdeněk. *Na slunce a do mrazu: první čas josefínské náboženské tolerance v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha: Kalich, 1982.
- MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0741-3.
- MELMUKOVÁ, Eva. *Evangelíci v rané toleranční době v Čechách a na Moravě*. Vyd. 1. Praha: Oliva, 1995. sv. 1-8. ISBN 80-85942-10-0.
- MIKULEC, Jiří. *Rekatolizace šlechty v Čechách: 31.7.1627 : či je to země, toho je i náboženství*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2005. ISBN 80-86515-54-0.
- MIKULEC, Jiří. *Rekatolizace šlechty v Čechách: 31.7.1627 : či je to země, toho je i náboženství*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2005. ISBN 80-86515-54-0.
- MIŠOVIČ, Ján. *Víra v dějinách zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. ISBN 80-85850-99-0
- NEKVAPIL Kraj „náboženských blouznivců“ v době rané tolerance: Rychmbursko kolem roku 1781. In *Východočeský sborník historický* 22, 2012. ISSN 1213-1733.
- NEŠPOR Zdeněk R. – KAISEROVÁ, Kristína. *Variety české religiozity v „dlouhém“ 19. století (1780-1918)*. Ústí nad Labem, 2010. ISBN 978-80-86971-87-2.

NEŠPOR, Zdeněk R - ALTOVÁ, Blanka. *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. 1. vyd. Praha: Kalich, 2009. ISBN 978-80-7017-129-5.

NEŠPOR, Zdeněk R. – KAISEROVÁ, Kristína. *Variety české religiozity v „dlouhém“ 19. století (1780-1918)*. Ústí nad Labem, 2010. ISBN 978-80-86971-87-2.

NEŠPOR, Zdeněk R. *Náboženství v 19. století: nej církevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?*. Vyd. 1. Praha: Scriptorium, 2010. ISBN 978-80-87271-22-3.

NEŠPOR, Zdeněk R. *Víra bez církve?: východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století*. Ústí nad Labem: Albis international, 2004. ISBN 80-86067-92-0.

ŘEZNÍČEK, Václav. *Jan Leopold Hay: vypsání jeho života a působení*. Praha: A. Neubert, 1915.

SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého*. 1. vyd. Praha: Argo, 1994. ISBN 80-85794-12-8.

STOKLASOVÁ, Hana. *Evangelický sbor ve Dvakačovicích a stavba jeho kostela v 19. století*. In *Východočeský sborník historický*, 20, 2011, s.93-124. ISSN 1213-1733.

TOUL, Jan. *Jubilejní kniha českobratrské evangelické rodiny: k 150letému jubileu Tolerančního patentu 1781-1931*. České Budějovice: J. Toul, 1931.

SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH

Obrázek č. 1 – Empora s varhany

Obrázek č. 2 – Kazatelna a Stůl Páně

Obrázek č. 3 – Detail chrámové věže

Obrázek č. 4 – Chrámová věž – po rekonstrukci v roce 2012

Obrázek č. 5 – Celkový pohled na chrám – po rekonstrukci v roce 2012

Obrázek č. 6 – Hrob faráře Jana Svobody na chrámovém hřbitově v Klášteře nad Dědinou

Obrázek č. 7 – Hrobka rodu Opočenských na chrámovém hřbitově v Klášteře nad Dědinou

Obrázek č. 8 – Hrob faráře Bohumíra Opočenského na chrámovém hřbitově v Klášteře nad Dědinou

Obr. č. 1

Obr. č. 2

Obr. č. 3

Obr. č. 4

Obr. č. 5

Obr. č. 6

Obr. č. 7

Obr. č. 8

Resümee

Diese Arbeit beschäftigt sich mit der Problematik der evangelischen Religion in den tschechischen Ländern, und dies vor allem mit der Annäherung an das Chor der EKBB (der Evangelischen Kirche der Böhmisches Brüder) in Klášter nad Dědinou.

Die Bachelorarbeit ist in drei Hauptteile gegliedert. Der erste Teil beschäftigt sich mit der Entwicklung der tschechischen Länder seit der Zeit der Hussitenkriege, die als Erste die tschechischen Länder in die Rolle der Ketzer gestellt haben. Schrittweise wird in diesem Teil die Regierung von Jiří z Poděbrad und den nachfolgend herrschenden Dynastien der Jagiellonen und Habsburger geschildert. Mit dem Einstieg der Habsburger-Dynastie auf den tschechischen Thron geht diese Arbeit in Richtung der Rekatholisierungstätigkeit, die gerade zu dieser Zeit ausgebrochen ist und die ganze Ära bis zur Herausgabe des Toleranzpatentes überschnitten hat. Einen kleinen Zusatz in diesem Kapitel ist die Abhandlung über religiöse Sektierer, die sich meist in Ostböhmen und um Weinberge bei Prag gesammelt haben. Dieses theoretische Kapitel endet mit der Herausgabe des Toleranzpatentes im Jahre 1781 und versucht seine Vorteile und Nachteile zu erfassen und möglichst objektiv seine praktische Einführung in die Gesellschaft und seine Annahme vom Volk und Adel zu beschreiben.

Der zweite Teil widmet sich der Entstehung und Entwicklung des Chores der EKBB in Klášter nad Dědinou. Die Geschichte dieser kleinen Gemeinde geht bis ins 13. Jahrhundert zurück und auf der wird in dieser Arbeit schrittweise die Veränderung der religiösen Ausrichtung des Dorfes dargestellt. Der Chor der EKBB in Klášter nad Dědinou ist als einer der ersten Chöre in der heutigen Region Königgrätz entstanden und bis heute tätig. Am Anfang war seine Entwicklung sehr chaotisch, und dies vor allem dank Mangel an tschechischen Priestern. Dieses Problem hat die komplette damalige evangelische Kirche in den tschechischen Ländern bedrückt. Bei EKBB des Chores in Klášter nad Dědinou können wir auch die Entstehung einer Pfarrerfamilie folgen, die diesem Chor ihr ganzes Leben geweiht hat und die nach einigen Generationen diesen Chor in die Kirche integriert hat.

Der dritte und der letzte Teil der Bachelorarbeit widmet sich der Entwicklung der evangelischen Architektur in den tschechischen Ländern. Dieses Kapitel beschäftigt sich erstmal mit der allgemeinen Entwicklung der evangelischen Architektur nach der Herausgabe des Toleranzpatentes und seiner Einschränkungen im Rahmen des Bauwesens. Es sind hier Bedingungen beschrieben, nach welchen die evangelische Architektur oder ein Tempel entstehen konnte und welche Erfordernisse er erfüllen mußte. Im nächsten Teil dieses

Kapitels ist eine einzelne Kirche präsentiert, die zu EKBB des Chores in Klášter nad Dědinou gehört und auch ihre Baugeschichte erfasst.